

LOPEND VUUR

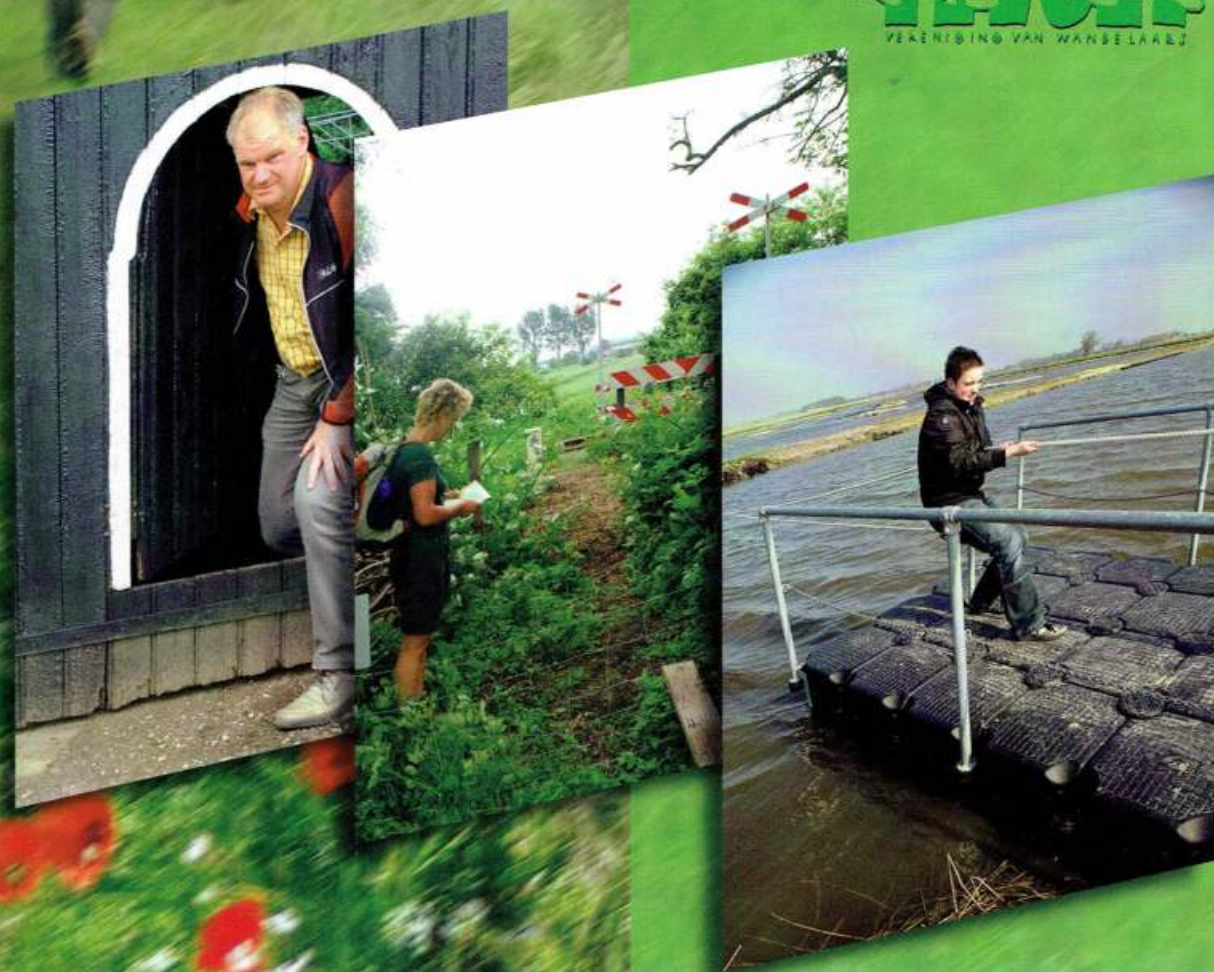
jaargang 16 ■ nummer 2 ■ september 2010 ■ prijs € 2,50

ZEELAND SPECIAL

- Van Lange Jan naar de kust
- Langs Eekloosche Watergang
- Oud jaagpad toegankelijk
- Sporen in de Zak
- Staats-Spaanse Linies

TEVOET IN ACTIE

- Schagerwaardkade
- Munnikenland Loevestein
- Ommetje Cromvoirt
- A'damse Waterleidingduinen
- Kerkepad Aartswoud
- Wandelen in Groningen

Naar Zeeland om te wandelen?

Onder wandelaars heeft Zeeland als wandelprovincie (nog) geen goede klank. Terecht of niet? Het provinciaal bestuur heeft een offensief ingezet om van Zeeland wel een provincie te maken om te wandelen. Dat gaat verder dan promotie.

Landschap, natuur en cultuurhistorie in Zeeland verdienen om ontdekt te worden door de wandelaar. Zeeland heeft hem of haar veel te bieden. Alleen, goede infrastructuur om te wandelen ontbreekt grotendeels. En juist op dat punt zet de provincie in haar Wandelnota primair in. Het Zeeuwse buitengebied wordt de laatste jaren dan ook opengelegd voor de wandelaar. Die krijgt steeds meer mogelijkheden voor een leuk tochtje. Tegelijkertijd wordt ook het landschap meer beleefbaar gemaakt.

TeVoet is altijd wel op de een of andere manier betrokken bij die ontwikkelingen in het Zeeuwse. Voor de Zeeuwse pilot voor wandelnetwerken – het Kiekendiefpad bij Goes – was TeVoet initiatiefnemer en trekker van het proces. De contacten met de Zeeuwse 'wandel-ambtenaar' zijn prima. Ook kan TeVoet in een vroeg stadium zijn inbreng leveren bij diverse projecten in het landelijk gebied. Tijd om in deze Lopend Vuur uitgebreid aandacht te besteden aan Zeeland.

Op de komende Fiets- en Wandelbeurs wil het bestuur een lezing verzorgen over 'Zeeland-wandelprovincie'. En daarin vooral belichten hoe vanuit een belangenvereniging als TeVoet eraan wordt gewerkt om dat predicaat werkelijkheid te laten worden. Deze Lopend Vuur kan dat prima ondersteunen. Ook op de internationale Walk21-conferentie in november in Den Haag wordt Zeeland (en met name Walcheren) als voorbeeld gebruikt in de lezing 'How to improve the walkability in the Dutch polders'. ■

I N H O U D

TeVoet Zuid-Holland: van reactief naar proactief	3
Rechtszaak Schagerwaardkade verloren	3
Sporen in de Zak	4
Voorontwerp inrichting Munnikenland verschenen	7
Wandelaars komen in opstand (AWL)	8
Jaagpad langs het Kanaal door Walcheren	10
Vijf kilometer wandelen langs Eekloosche Watergang	12
Lopend Vuur route:	
Onverhard door het Gronings Westerkertier	14
Op pad met de pont:	
Van de Lange Jan naar de kust	16
Pontje Fort Everdingen – Fort Honswijk	16
Sint Janspontje	16
Aftrap 'Wandelen in Groningen'	21
TeVoet zet zich in voor ommetjes Vught	21
Donkere wolken boven Kerkepad Aartswoud	22
Wandelplatform wil wandelen over ecoducten	23
De Linie van de Passageule beter beleven	24
Een wandelpad over je land, en dan?	25
Het jongste ommetje van Zeeland	26
Betere verbinding tussen Veere en Veerse Bos	26
Voetbrug in 'Rondje De Rijd' geopend	27
Uitgelicht: Folder Eekloosche Watergang	28

Lopend Vuur is het ledenblad van TeVoet, vereniging van wandelaars. Het verschijnt drie keer per jaar.

TeVoet, vereniging van wandelaars

- voor meer en betere onverharde wandelmogelijkheden
- voor behoud en herstel cultuurhistorische paden

Ons motto, 'onverhard van dorp tot dorp'.

Meer informatie op www.tevoet.nl. TeVoet is aangesloten bij de Stichting Wandelplatform-LAW

Het lidmaatschap van TeVoet bedraagt € 15,00 per jaar. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij vóór 1 november schriftelijk is opgezegd bij de ledenadministratie

Redactie Lopend Vuur

Redactieadres: Loveren 33, 5111 TA Baarle-Nassau, tel. 013-5902960 of 06-12498305, redactielopendvuur@tevoet.nl

Ledenadministratie

Voor verhuizingen, aanmelden nieuwe leden: Ledenadministratie TeVoet, Postbus 1376, 3500 BJ Utrecht, ledenadministratie@tevoet.nl (Hans Dannis, tel. 0522-260205)

Secretariaat

Secretariaat TeVoet, Postbus 1376, 3500 BJ Utrecht, info@tevoet.nl (Dirk van Kekem, tel. 030-2210759)

Contactpersonen in de regio

TeVoet werkt met contactpersonen in de regio:

Groningen: Paul Wesselius, Regentessestraat 73, 9717 MG Groningen, tel. 050-3120917, [groningen@tevoet.nl](mailto: groningen@tevoet.nl)

Friesland: Ben Rutten, Greate Buorre 15, 9024 EJ Weidum, tel. 058-2519299, friesland@tevoet.nl

Flevoland: Jan Frederik Lubbers, Siriusstraat 3, 8303 ZZ Emmeoord, tel. 0527-697706, flevoland@tevoet.nl

Utrecht: Ineke Thierauf, Vlasstraat 14, 3572 TT Utrecht, tel. 030-2730658, [utrecht@tevoet.nl](mailto: utrecht@tevoet.nl)

Noord-Holland: Fred Triep, Zonhovenstraat 29, 1066 MA Amsterdam, tel. 020-6155502, noord-holland@tevoet.nl

Zuid-Holland: Eeffien Huizing, Bernhardlaan 10, 2851 XD Haastrecht, tel. 0182501483, zuid-holland@tevoet.nl

Zeeland: Pieter van Rijswijk, Bruelistraat 10, 4421 CR Kapelle, tel. 0113-343475, zeeland@tevoet.nl

Noord-Brabant: Harry Benschop, Loveren 33, 5111 TA Baarle-Nassau tel. 013-5902960 of 06-12498305, noord-brabant@tevoet.nl

Bestuur TeVoet

Dirk van Kekem, secretaris, info@tevoet.nl, (Tuinstraat 54, 3732 VM De Bilt, tel. 030-2210759)
Hans Dannis, penningmeester, ledenadministratie@tevoet.nl, (Ruskenstuk 11, 7943 JL Meppel, tel. 0522-260205)
Harry Benschop (Loveren 33, 5111 TA Baarle-Nassau, tel. 013-5902960)

Aan deze Lopend Vuur werkten mee:

Harry Benschop, Rien van den Berg, Jeroen Jacobse, Jeanne Heessels, Marijke van Steenis, Fred Triep, Martien Veth, Paul Wesselius

Vormgeving en opmaak: Sanders & Van Dam Reclame, Utrecht

Volgend nummer verschijnt in december 2010.

Inleveren kopij vóór 1 november 2010.

Foto's omslag: ❶ Via het 'klinket' kon men zonder de grote mendeuren te hoeven openen naar binnen en buiten lopen.

❷ Voor het struinp pad in Sporen in de Zak over het spoor van de stoomtrein Goes-Borssele zijn heuse andreaskruisen geplaatst.

❸ Trekvlotje over Domburgse Watergang (foto Rudy Visser).

Wandelplatform in hoger beroep

Rechtszaak Schagerwaardkade verloren

TeVoet heeft de rechtszaak tegen de gemeente Harenkarspel over de onttrekking van de Schagerwaardkade aan de openbaarheid (zie ook Lopend Vuur van mei 2009) verloren.

De rechter geeft aan dat het verweer van TeVoet ongegrond is omdat het pad doodloopt. Dat is volgens de 'verklaringen van betreding' die het Wandelplatform bij zijn verweer heeft ingediend niet juist. Indertijd wilde de overheid zelfs vanuit een regionaal project een route over een deel van de kade met extra bruggen oplossen, om veronderstelde privacyproblemen op te lossen, zegt Fred Triep van TeVoet Noord-Holland en dat terwijl de kade openbaar is. Ook oordeelde de rechter dat de gemeente kosten moet maken om er een wandelpad van te maken en dat deze daarom de aanwonenden – deze willen de kade afsluiten – meer prioriteit heeft mogen geven dan de wandelaars.

Openbare kade

De rechter constateert in haar vonnis dat het pad 'slechts spaarzaam wordt gebruikt en ook alleen geschikt is voor gebruik door (recreatieve) wandelaars'. Dank je de koekoek, ben je dan geneigd te zeggen, als je weet dat aanwonende eigenaren blokkades hebben opgeworpen. Het is wel een openbare kade! "Zeker tot begin jaren 90 is het pad belopen", heeft Triep ter zitting nog aangevoerd. Het tweede argument plaatst de Wegenwet, waarin de openbaarheid van wegen wordt geregeld, wel in een heel bijzonder daglicht. Op de zitting heeft TeVoet ook duidelijk gemaakt dat een door de gemeente voorgestelde investering in een nieuw wandelpad elders in Harenkarspel geen alternatief is voor het pad over de kade.

TeVoet is uitermate teleurgesteld over de uitspraak. Toch gaat zij niet in hoger beroep, met name vanwege de daarmee gemoeide kosten, bijvoorbeeld voor juridische ondersteuning. Nu moeten al de zogenaamde griffiekosten worden betaald. Het bestaansrecht van een belangenvereniging als TeVoet is in deze zaak nog op een andere manier onderstreept. Ook TeVoet-lid Martien Veth had op persoonlijke titel beroep ingesteld. De rechtbank heeft zijn beroep niet ontvankelijk verklaard. Dat hij het initiatief heeft genomen voor het ontwikkelen van een regionale route (die ook nog eens door de provincie op haalbaarheid is onderzocht en gerealiseerd zal gaan worden) 'maakt nog niet dat Veth als belanghebbende kan worden aangemerkt'. TeVoet, als vereniging die opkomt voor de belangen van de wandelaar, dus wel!

Verrassend

Ook het Wandelplatform had beroep aangetekend tegen de onttrekking aan de openbaarheid. Deze organisatie gaat in hoger beroep 'na de verrassende uitspraak van de rechter in Alkmaar'. De rechtbank heeft ten onrechte gemeend de belangen van aanwonenden zwaarder te moeten laten wegen dan het algemeen wandelbelang, aldus het Wandelplatform in een persverklaring.

"In feite beloont de rechtbank door deze uitspraak de aanwonende eigenaren voor het jarenlang blokkeren van een openbaar pad", stelt Bernhard Heijndeman van het Wandelplatform. "Het Wandelplatform

meent te kunnen aantonen dat de onderbouwing van de bezwaren van omwonenden volstrekt onvoldoende en soms ook irrelevant is."

Wegenwet

De kade maakt onderdeel uit van een wandelroute. Bovendien is voor de verdere ontwikkeling van wandelroutenetwerken het belang van de Schagerwaardkade groot. "Als gemeenten ter zijde kunnen schuiven dreigen er in Nederland meer ontrekkingen aan de openbaarheid", waarschuwt directeur Anja van Kooten Niekerk van het Wandelplatform. "Politieke druk en onrechtmatige handelingen van aanwonenden zullen dan toenemen." Wordt deze zaak verloren dan staat, wat het Wandelplatform betreft, opnieuw ook de Wegenwet ter discussie. Dan biedt de wet volgens het Wandelplatform niet meer de bescherming aan de openbaarheid van wegen die deze hoort te bieden. ■

Tekst: Harry Benschop

Foto's: Martien Veth

Wandelnetwerk in de Zak van Zuid-Beveland

Sporen in de Zak

Drie jaar was er voor nodig: voor 180 km aan wandelroutes in de Zak van Zuid-Beveland waarvan zestien over boerenland. Tien vrijwilligers zijn er druk mee geweest. Om de wandelaar de weg te wijzen zijn er 180 knooppuntpalen geplaatst, 250 tussenpalen en 24 infopanelen. Tien bruggen zijn aangelegd waarvan de langste met een overspanning van 10 meter. Plus zo'n 1000 bomen geplant en 2300 struiken. Want in Zeeland gaan wandelen en landschapsversterking hand in hand.

Welgeteld 33 vergaderingen hadden de vrijwilligers vanaf maart 2007 nodig om het netwerk en de daarin verweven ommetjes van de grond te krijgen. Vooral het overleg met de grondeigenaren vergde veel tijd, blikt Ans Kloet van de Milieu-coöperatie Zak van Zuid-Beveland en lid van de werkgroep terug. "Soms moest je wel drie keer terug. Uren hebben we aan de keukentafel gezeten." Op haar boerderij bij Borssele vond 27 mei de feestelijke opening van het wandelnetwerk 'Sporen in de Zak' plaats. Met maar liefst 34 agrariërs is een contract afgesloten zodat wandelaars over hun land kunnen lopen. Voor Zeeuws gedeputeerde Frans Hamelink spelen de grondeigenaren een cruciale rol bij het ontwikkelen van wandelnetwerken. En de vrijwilligers uit de streek, om de contacten te leggen en de mooiste plekjes in de routes op te nemen. "Juist het contact met het boerenland is voor de wandelaar interessant. De wandelaar in aanraking laten komen met het boerenbedrijf, dat is voor de provincie een van

de doelstellingen om zich in te zetten voor wandelnetwerken", aldus Hamelink. Ook de natuur moet de wandelaar kunnen beleven. "Daar waar mogelijk stellen we natuurterreinen open." Volgens hem is dat in 95 procent van de terreinen het geval. "Natuur en wandelnetwerken versterken elkaar."

Aansluitingen

'Sporen in de Zak' sluit aan op het door TeVoet geïnitieerde wandelnetwerk in het Schenge, het zogenaamde Kiekendiefpad in de gemeente Goes. Ook is via een restant van het Sloe dat vroeger Walcheren van Zuid-Beveland scheidde, gezorgd voor een aansluiting naar Walcheren. Daar wordt al weer gewerkt aan het volgende regionale wandelnetwerk. De Zak is een door de mens aangelegd landschap waar de strijd tegen het water duidelijk in het landschap is af te lezen. Eigenlijk krijgt de wandelaar de opdracht mee op zoek te gaan naar de sporen van het verleden, vandaar 'Sporen in de Zak'.

Alle zo'n tien jaar geleden door TeVoet in een 'presentatie-route' opgenomen stukjes dijk, weging en boerenland zijn terug te vinden in het netwerk. Toen had TeVoet in het kader van activiteiten van WCL (dat staat voor Waardevol Cultuur Landschap, de Zak van Zuid-Beveland was een van de gebieden in Nederland met dat predicaat) twee wandelroutes in de Zak uitgezet, om te laten zien hoe de wandelaar beter van het gebied kan genieten.

Rond Borssele

Je zou het niet direct bedenken: wandelen rond het dorpje Borssele, bekend van de kerncentrale. Lange rechte polderwegen, haaks op elkaar. Het resultaat van het opnieuw indijken, in 1660, nadat in 1530 zes dorpen door het water waren verwoest. De eerste op de tekentafel ontworpen polder. Enkele kronkelige waterlopen zijn gebleven zoals de Paardengatse Kreek. Nu weer herkenbaar als kreek, nadat het waterschap de oevers onder handen heeft genomen. En, de wandelroute loopt er over boerenland vlak langs.

Op weg naar het dorp kom je enkele gedichten tegen van Hans Warren. Borssele, waar hij geboren en getogen is, werd in 1981 bekend door de publicatie van zijn Geheim Dagboek. Wandel eens door het dorp, met zijn zeer groot rechthoekig plein, een rechthoekige ringweg daaromheen en vier verbindingstraten in het midden van de zijden van het plein. Verbaas je erover dat het rechthoekige dorp scheef in de eveneens rechthoekig verkavelde polder ligt. Aan de rand van het dorp ligt de Berg van Troje, een vliedberg. Het dorp is ontworpen door de Goese burgemeester Cornelis Soetwater.

Op weg naar het dorpje Borssele kom je gedichten van Hans Warren tegen

De Valdijk rond het oudland van Nisse

Het ganzengebied van Sinoutskerke is maar drie maanden per jaar toegankelijk

OM TE LOPEN

De kaart van het wandelnetwerk (€ 5,00) is onder andere verkrijgbaar bij de VVV in Goes of via de site van het Routebureau Zeeland (www.routesinzeeland.nl of www.zeelandshop.com). Op de kaart is aangegeven welke delen van de route onverhard zijn en waar de hond niet welkom is.

Ook is een 'Zakboekje' verkrijgbaar (€ 12,95) waarin tien themaroutes zijn opgenomen. Die variëren in afstand van zes tot elf kilometer.

Alle dorpen in de Zak van Zuid-Beveland zijn vanuit Goes bereikbaar per bus (uurdienst, op zondag elke twee uur, soms belbus, zie www.connexion.nl). Let er op dat lang niet in alle dorpen horeca is. Wie er een echt dagje uit van wil maken, kan in het seizoen met de stoomtrein van Goes via Kwadendamme naar Hoedekenskerke reizen.

Bloemdijken

De Zak van Zuid-Beveland is vooral bekend van zijn bloemdijken. Veel ervan zijn in het wandelnetwerk opgenomen. Kijk eens op de kaart van het wandelnetwerk waar de dijken liggen. Het zijn er zeer veel, steeds werd in oude stroomgeulen - de Zwake is daar een mooi voorbeeld van, wat er nog van rest staat nu als Zwaakse Weel op de kaart - een stukje land ingepolderd. Het leverde een landschap van kleine smalle polders op.

De eerste bedijkingen dateren uit de twaalfde eeuw. Toen is het zogenaamde oudland van Nisse ingedijkt. De Koedijk en

de Valdijk, vanzelfsprekend loopt de route ook over deze dijken, geven een fraai zicht op het heggelandschap van Nisse. Over wegingen, smalle voetpaden, loop je naar dit (ring)dorp. In Nisse is de kerkring uitgebreid met een groen marktveld. Evenals in Borssele ligt er een vaete in het dorpsplein, een vijver waar het vee kon drinken (zoet water dus). Het werd ook gebruikt als reservoir voor de brandweer.

Wegelingen

Ook enkele doodlopende wegingen in het zogenaamde ganzengebied van Sinoutskerke zijn in het wandelnetwerk

opgenomen. Vanwege de ganzen zijn ze helaas maar drie maanden per jaar toegankelijk, van 15 juli tot 15 oktober. Maar dan is het werkelijk genieten. Je loopt er over schitterende paadjes en dwars door de velden. Het is de makers van het wandelnetwerk gelukt enkele oude verbindingen door het ganzengebied (zie Lopend Vuur van september 2009) min of meer te herstellen. Het zou mooi zijn als er nog een verbinding ontstaat: vanuit het ganzengebied naar de Noordweg om zo een logische aansluiting te geven naar het Poelbos en Goes.

(lees verder op pagina 6)

In Baarsdorp is de oude muur rond de begraafplaats overeind gebleven

De hoge Westerscheldedijk over

Dwars door het ganzengebied

Van Sinoutskerke naar 's-Heer Abtskerke is een oud pad dwars door het bouwland hersteld*. Het geeft aansluiting op paden op het terrein van de gerestaureerde Hoeve van der Meulen waar in Lopend Vuur van september 2009 al uitgebreid aandacht is besteed. Juist dergelijke paden maken van 'Sporen in de Zak' een genot. Op de volledig gerestaureerde hoeve lopen sinds kort weer twee pauwen rond, een cadeautje van de dorpsraad 's-Heer Abtskerke aan Het Zeeuwse Landschap die de hoeve heeft opgeknapt en de terreinen eromheen beheert. Pauwen waren de trots van de laatste eigenaar, Adri van der Meulen. Hoewel hoeve en erf in die tijd zwaar waren verwaarloosd, ontbrak het de pauwen aan niets.

Merkwaardig

Merkwaardig is de keuze geweest om het trekpuntje bij Hoeve Van der Meulen niet in het netwerk op te nemen. Het puntje zit overigens wel in een 'ommetje' over het terrein van Hoeve Van der Meulen. Bij navraag bleek het argument te zijn: moeilijk te bereiken voor wie wat slechter ter been is. Des te merkwaardiger als je weet dat je even verder via meerdere overstapjes je route moet vervolgen. Een heel mooi stukje route overigens, over het spoor van de stoomtrein (een nieuw andreaskruis markeert de overgang van het struipad over het toeristisch spoorlijntje) naar het voormalige stationnetje van Nisse. Een stukje route waar Landschapsbeheer Zeeland – deze stichting heeft opdracht van de provincie gekregen de wandelnetwerken te coördineren, contracten met boeren af te sluiten en te zorgen dat alle voorzieningen als markering, infopanelen

en overstapjes er komen en worden onderhouden – terecht heel trots op is.

Onverhard

Wie van onverhard wandelen houdt, moet de kaart voor het op pad gaan, grondig bestuderen. Slechts 46 van de 180 km in het netwerk is onverhard. Overigens een prestatie in dit deel van Zeeland waar tot voor kort weinig (doorlopende) onverharde wandelmogelijkheden waren. Ook de Westerscheldedijk rond de Zak, om een voorbeeld te noemen, is op een klein stukje na, alleen via een verhard werkp pad te belopen.

Ans Kloet van de werkgroep 'Sporen in de Zak' gaf bij de opening al aan dat "er meer tijd nodig is (dan de vanwege subsidies voorhanden twee, uiteindelijk drie jaar) om de contacten te leggen met grondeigenaren." Wie weet wat er over enkele jaren nog aan boerenlandpaden bij kan komen. Want dat is in deze streek een van de weinige mogelijkheden om er onverharde wandelmogelijkheden bij te krijgen.

In het zuidelijk deel van de Zak, met name rond Baarland, voert het netwerk je alleen over verharde wegen waarvan sommige ook nog eens druk zijn. TeVoet ziet liever dat in zo'n omgeving geen wandelnetwerk wordt 'uitgerold' of dat wordt volstaan met een enkele verbinding om het netwerk sluitend te krijgen. Beter is te wachten totdat bijvoorbeeld door inspanningen van een dorpsraad er een aantrekkelijk ommetje is gerealiseerd dat in het netwerk kan worden opgenomen. Op een ommetje vanuit het dorp alleen over verharde wegen zit volgens TeVoet niemand te wachten.

* Bij de opening van het netwerk was het nog wachten op de aanleg van een brug om het pad te kunnen belopen. Vlak voor het naar de drukker gaan van deze Lopend Vuur, kwam het bericht dat een boer zich alsnog had teruggetrokken. Het pad komt er dus niet. En de wandelaar moet het tussen Sinoutskerke en 's-Heer Abtskerke doen met een anderhalf kilometer lange asfaltweg. Heel spijtig.

En de wandelaar op het wandelnetwerk komt teleurgesteld thuis. Overigens, voor wie de kaart grondig bestudeert, zijn er zeker vier tot zes aantrekkelijke dagtochten te plannen: grotendeels over onverharde of halfverharde wegen, wegen die je dan ook nog eens door de mooiste landschappen voeren. Vergeet daarbij in de Zak vooral niet de dorpjes aan te doen. Deze hebben in de loop der tijd hun historisch karakter weten te behouden.

Sommige zijn nu niet meer dan een gehuchtje zoals Baarsdorp waar de oude muur rondom de begraafplaats tot op de dag van vandaag overeind is gebleven en het terrein – het gotisch kerkje is allang verdwenen – een mysterieuze aanblik geeft. Twee 'bergen' roepen nog meer vragen op. Het zijn de restanten van een mottekasteel dat uit twee delen bestond. Het oude grachtenpatroon is nog duidelijk te zien. Nisse, 's-Heer Abtskerke en Hoedekenskerke zijn ook meer dan de moeite waard om in je wandeling op te nemen. En ook Ellēwoutsdijk, al is dat meer het 'einde-van-de-wereld'. Aan weerszijden van dit dorpje met net aan vierhonderd inwoners prachtige natuurgebieden: aan de westkant de Inlaag van 1887, aan de oostkant het buitendijks gelegen Zuidgors. De zeedijk gaat met een bocht om Fort Ellewoutsdijk heen; in het fort is een permanente expositie met informatie over de Westerschelde. Vergeet vooral niet aan de andere kant van de dijk te kijken: in het getijdenhaventje liggen de boten bij laag water verankerd in een dikke laag slib.

Zakboekje

Een 'Zakboekje' geeft nog enkele suggesties voor korte rondwandelingen. Je komt dan alles te weten over inpoldering, moerteren, grenslindes, meidoornheggen, hollebollige weilanden, streekproducten, het verlaten Ellesdijk (Ellewoutsdijk), de Zwaakse Weel, het steenkoolteer van de boerenschuren en bloemdijken. Ook de Hans Warrenwandeling is erin beschreven. En een route (35 km) die Schotse soldaten in 1944 hebben afgelegd van Baarland naar de Sloedam. ■

De Paardengatse Kreek
weer als kreek herkenbaar

Verkavelingsdijk

Rond Slot Loevestein

Voorontwerp nieuwe inrichting Munnikenland verschenen

TeVoet heeft bekeken wat de inrichtingsplannen voor het Munnikenland voor de wandelaar betekenen.

Eind mei 2010 is het voorontwerp van het bestemmingsplan buitengebied Munnikenland verschenen. Het Munnikenland is het gebied waar Slot Loevestein in ligt, tegenover Woudrichem aan de ander kant van de afgedamde Maas en in het noorden begrensd door de Waal. Het gebied hoort bij Gelderland en valt onder de gemeente Zaltbommel.

Ten behoeve van 'Ruimte voor de rivier' zal de dijk aan de Waalzijde worden teruggelegd zodat bij hoog water rivierwater het gebied kan instromen en het gebied aan de Maaszijde weer zal verlaten. Er is aantal inspraakavonden geweest, waar de vereniging TeVoet zijn wensen kenbaar heeft gemaakt, naast vele andere instanties. Op hoofdlijnen is consensus ontstaan tussen de verschillende partijen (natuur en recreatie). De boeren moeten het gebied verlaten en zijn het er niet mee eens.

Uitkomsten

Belangrijke uitkomsten die in dit voorontwerp zijn opgenomen, die ook voor de wandelaar van belang zijn:

- De Nieuwendijk, een mooie dijk van de uiterwaarden van de Waal naar de Afgedamde Maas (waar het Pelgrimspad over loopt), wordt niet verhoogd. Iets westelijker komt een nieuwe dijk. Die wordt ingericht voor wandelaars en fietsers. Vanaf deze dijk is er een mooi zicht op het Munnikenland.
- Over de grasdijk langs de Afgedamde

Maas wordt een weg aangelegd waarover autoverkeer Slot Loevestein ook bij hoog water kan bereiken. Jammer voor de wandelaar. Het is nu een mooie grasdijk waar de wandelaar het alleenrecht heeft met de schapen. Er komt wel een apart onverhard wandelpad op deze dijk. Voor Loevestein is het van groot economisch belang dat het Slot altijd, ook bij hoog water, bereikbaar blijft voor auto's en touringcars.

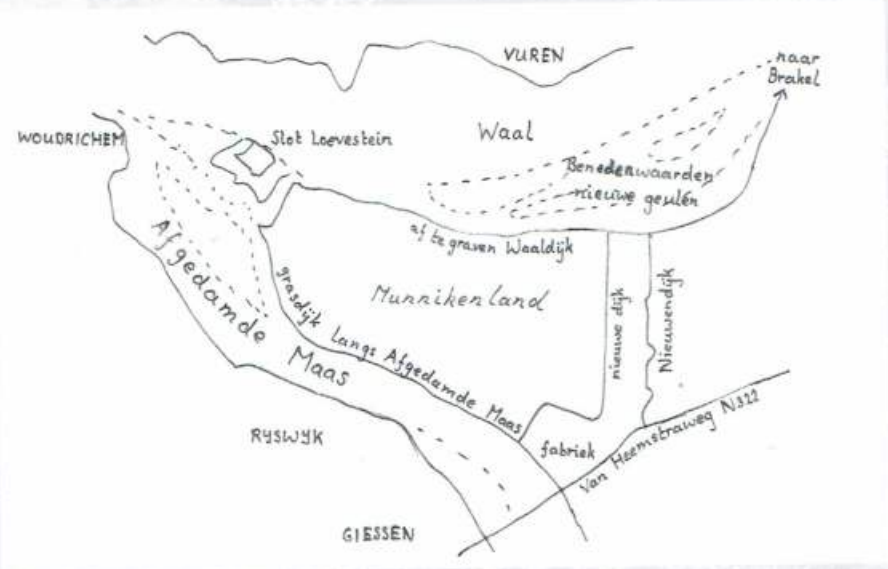
- De oude weg naar Loevestein wordt afgesloten en aan de natuur overgelaten. Deze zal ook enige malen per jaar onder water staan. Waarschijnlijk wordt het hier leuk lopen.
- Aan de noordkant van het gebied wordt de Waaldijk afgegraven. Je kunt er nog wel blijven lopen (nu zonder de fietsers), uiteraard niet in tijden van hoog water.
- Het lage dijkje bij Loevestein aan de Waalkant blijft behouden. Dit is een zeer fraai dijkje.
- Aan de noordkant richting Brakel worden er geulen gegraven. Dit betekent

dat het moeilijker wordt om nog langs de rivier naar Brakel te lopen. Het wordt mogelijk ook lastig om in de toekomst het Pelgrimspad te verleggen van het fietspad op de dijk naar de uiterwaard.

Op het laatste punt wil TeVoet nog reageren zodra dit formeel mogelijk is. Door de vele geulen die in het rivierengebied worden gegraven, wordt het steeds lastiger om doorgaand te lopen en worden de nu doorgaande wandelmogelijkheden beperkt tot rondjes. In de Biesbosch en tussen Sleeuwijk en Woudrichem zijn oplossingen gecreëerd die laten zien dat het ook anders kan.

Het gebied zal na definitieve vaststelling van het bestemmingsplan enkele jaren op de schop gaan. In een komend nummer van TeVoet zal nog een wandeling worden beschreven die voor de aanvang van de werkzaamheden kan worden gemaakt. ■

Rien van den Berg

Geen fietspad door de Amsterdamse Waterleidingduinen

Wandelaars komen in opstand

8 november 2009 was een historische dag voor wandelend Noord-Holland. Bij de ingang

Oase van de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) verzamelden zich zo'n 500 wandelaars om te demonstreren tegen plannen voor een fietspad door tot op heden exclusief voor wandelaars opengesteld en intensief gebruikt gebied.

De demonstratie omvatte slechts een klein deel van de tegenstanders want in de maanden eraan voorafgaand werden zo'n 10.000 handtekeningen verzameld door het comité 'De wandelaar heeft geen fietspad nodig' en 'Stichting Duinbehoud Amsterdamse Waterleidingduinen'. Samen met de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland, IVN, NEMO en TeVoet Noord-Holland organiseerden zij de actiewandeling. Nooit eerder kwamen de soms strijdige belangen van wandelaars en fietsers zo duidelijk aan de oppervlakte. De Fietsersbond was aanwezig met een kleine tegendemonstratie.

Struinen

Het was een gemêleerd gezelschap dat in optocht over de Dienstweg trok: als duinkonijn verklede kinderen, natuurgidsen en -fotografen, stoere stappers, en 'elder gentlemen'-wandelaars. Onderweg verduidelijkte de oud-directeur van het Amsterdamse waterleidingbedrijf nog maar eens de kernpunten van het al sinds jaar en dag staande beleid ten aanzien van de AWD: drinkwaterwinning, natuurbehoud en beperkte openstelling exclusief voor recreanten te voet, van zonsopkomst tot zonsondergang, waarbij men vrij is om te struinen. Het resultaat is een uniek 'bedrijfsterrein', geliefd bij natuurliefhebbers en wandelaars. In het verleden zijn verschillende 'aanvallen' op de AWD afgeslagen. Ook nu moest er volgens hem geen krimp worden gegeven.

Natuurbrug

De Dienstweg betreft het grootste deel

van een voorgesteld tracé voor een 3 km lang fietspad dat door provinciale bestuurders is gekoppeld aan het initiatief om een natuurbrug aan te leggen over de Zandvoortselaan, de weg die Haarlem en Aerdenhout verbindt met Zandvoort. Ontsnippering van natuurgebieden is het mooie idee waarmee dit plan in 2008 wordt gelanceerd. Het komt van Nationaal Park Kennemerland, de samenwerkingsorganisatie van de provincie, terreineigenaren en gemeenten van het duingebied ten noorden van de Zandvoortselaan tot IJmuiden. Ook Waternet, de beheerder van de AWD ten zuiden van de Zandvoortselaan, wordt bij het initiatief betrokken, maar gaat daarbij mogelijk zijn bevoegdheid te buiten.

Men ziet de kans schoon voor dit project van geschat 3 miljoen euro, doordat men bij de natuurbrug Crailoo heeft gezien dat voor dit soort projecten Europese (EFRO) subsidie kan worden verkregen als zij gecombineerd worden met een recreatieve doelstelling. De provincie wil aan de natuurbrug meebetalen als er ook aanspraak gemaakt kan worden op deze EFRO-gelden. De recreatieve doelstelling wordt vertaald naar de eis dat er ook een fietspad over de natuurbrug moet gaan lopen met een aansluitende recreatief aantrekkelijke verbinding met de Oase. Het oog valt daarbij op de toch al verharde Dienstweg door de AWD. Er is geen aandacht voor vereisten om de natuurbrug ook van nut te doen zijn voor de grootste groep recreanten in de duinen, de wandelaars.

Fietspadisering

Volgens Jeroen Jacobse van Wandeloverleg Noord-Holland wreekt zich hier mogelijk de beperkte blik die veel beleidsmakers in Noord-Holland tot nog toe schijnbaar hebben als het gaat om buitenrecreatie.

Loop mée voor de AWD

Zondag 8 November 13.00 u.

Start ingang 'Oase'

Plan van provincie Noord-Holland, Nationaal Park Zuid-Kennemerland en Waternet:

Wandeling vanaf ingang Oase over het beoogde fietspad naar ingang Zandvoortselaan. (± 3,5 km) Daarvandaan leidt een natuurbrug naar de Oase.

De wandeling is een natuurbrug, leggen zich hier niet bij neer.

Behoud van Natuur, Rust en Ruimte.

In mei 2009 adviseerde een raadcommissie de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) te ontwikkelen. We willen graag de situatie beter fietspaden in de AWD 'tot locatie' maken en daarmee een bijdrage leveren aan de duurzame binnen stadsmid en in de gemeentebestuur over de toekomst van de AWD.

AWD 99 jaar fietsvrij! Overal in Noord-Holland worden natuur- en wandelgebieden en sportvelden bedreigd door bebouwing en toegenomen recreatieve druk. De AWD zijn overal!

Organisatie: Stichting Natuurbehoud AWD: www.duinbehoud.nl
Stichting Natuurbehoud AWD: www.natuurbehoud.nl
Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland: www.vogel.nl

De primaire impuls lijkt steeds weer te zijn 'fietspad!', zonder oog voor het feit dat de grootste groep buitenrecreanten wandelaars betreft en dat fietspadisering van wandelgelegenheid contraproductief is. Deze blinde vlek werd recent ook zichtbaar bij de plannen voor een ecopassage over de N236 tussen de Ankeveense Plassen en het Naardermeer. In het ontwerp-inpassingsplan voor deze passage werd volledig voorbij gegaan aan het feit dat er bestuurlijk vastgestelde plannen zijn ten aanzien van wandelpaden ter plaatse.

Onderzoeken van de Stichting Recreatie tonen aan dat er in Noord-Holland en de Randstad een groot relatief tekort is aan gelegenheid voor wandelen en fietsen. Het tekort aan wandelgelegenheid is daarbij groter dan aan fietsgelegenheid. De AWD vervullen daarom een belangrijke rol bij het invullen van de behoefte aan wandelgelegenheid op regionaal niveau. Op lokaal niveau blijkt er (mede daardoor?) voor de omgeving van Haarlem echter juist een groter tekort te zijn aan fietsgelegenheid.

Recreatiedruk

Van meet af aan is niet het idee van de natuurbrug over de Zandvoortselaan een steen des aanstoots, maar het daaraan gekoppelde fietspad. Liefhebbers van de AWD zijn er niet blij mee. Zij vrezen verhoging van de recreatiedruk in het nu al drukst gebruikte deel van de AWD, aantasting van de rust, natuurwaarden en wandelgenot. Bovendien zijn zij bang voor precedentwerking. Duinen zullen moeten worden afgegraven, al te steile hellingen geëgaliseerd en dat in een Natura 2000-gebied. Om te voorkomen dat fietsers (met name mountainbikers) toch van het pad af gaan en het gebied in zullen trekken, voorziet men dat er afscheidingen en hekken zullen moeten

komen om een corridor te creëren, zoals ook aan de noordkant van de Zandvoortselaan het geval is. Feitelijk dreigt dan voor recreanten een oprukken van de versnippering in plaats van ontsnippering. Ten noorden van de Zandvoortselaan sluit de voorziene natuurbrug namelijk aan op een gebied dat sterk versnipperd is door niet alleen een spoorlijn en de weg van Bloemendaal naar zee, maar ook door de hekken rond de terreinen van verschillende terreineigenaren. De terreinen zijn slechts via een enkele ingang te betreden, een doorlopende wandeling door het gebied is alleen te maken via de fietscorridors. Voor wandelaars kan de natuurbrug daarom ook weinig meerwaarde hebben zolang het gebied ten noorden van de Zandvoortselaan voor hen niet aantrekkelijk wordt gemaakt door het passeerbaar maken van hekken.

In reactie op de natuurbrugplannen worden voorjaar 2009 Stichting Natuurbelang AWD en het Comité 'De wandelaar heeft geen fietspad nodig' opgericht. Zij nemen het voortouw in het verzet en vinden het landelijk Wandelplatform aan hun kant als zij de laatste strohalm grijpen: de gemeente Amsterdam. De Amsterdamse Waterleidingduinen dragen hun naam niet voor niets. Zij zijn eigendom van de gemeente Amsterdam. Uiteindelijk is daarom ook Amsterdam beslissend als het gaat om voornemens ten aanzien van de AWD. Voorjaar 2009 werden de voorstellen besproken in een commissie van de gemeenteraad. Waternet, de beheerder van het gebied, was wel betrokken bij de natuurbrugplannen, maar is gebonden aan de door Amsterdam vastgestelde beheersnota's. Natuurbelang AWD, het Comité en het schrijven van het Wandelplatform overtuigden de commissie dat de plannen hiermee in strijd waren. De commissie wees de plannen af.

Klankbordgroep

Het Nationaal Park Kennemerland wist hierop wethouder Van Poelgeest te weerhouden de betreffende afwijzing aan de gemeenteraad ter vastlegging voor te leggen, in afwachting van een advies van een inderhaast in het leven geroepen klankbordgroep. In deze klankbordgroep zijn natuurbelangenbehartigers met zeven mensen sterk vertegenwoordigd. Recreatiebelangen worden vertegenwoordigd door een golfclub, een manege, een gehandicapteninstelling, één persoon namens de Fietsersbond en in eerste instantie twee namens de wandelaars. Harry Hobo van het Comité 'De wandelaar heeft geen fietspad nodig' stapte er na vier vergaderingen uit bij gebrek aan vertrouwen in voorzitter en secretariaat. TeVoetlid Jeroen Jacobse vertegenwoordigt het Wandeloverleg Noord-Holland en ook het Wandelplatform in de klankbordgroep. Na een intensief proces komt men in maart 2010 met een advies. Voor de Dienstweg bestaat onvoldoende draagvlak. Gezocht werd naar mogelijkheden buiten de AWD om. Dit bleek niet volledig haalbaar in verband met de moeilijkheid van de verwerving van in particuliere handen zijnde gronden. Men komt uiteindelijk op de zogenoemde 'buitenrandvariant' uit, waarbij het fietspad maar voor een klein gedeelte door de AWD hoeft te lopen.

Het advies is niet zonder slag of stoot tot stand gekomen. Het Wandeloverleg Noord-Holland stelt in een afzonderlijke brief dat, als er per se een fietspad moet komen naar de Oase, het weliswaar in kan stemmen met de buitenrandvariant, maar dat het meer aanvullende maatregelen nodig ziet, gericht op wandelaars, om iets te doen aan de bestaande versnippering van het gebied. De natuurbrug zou hieraan een bijdrage kunnen leveren, mits

aangevuld met andere voorzieningen aan de noordkant van de brug. Dit wordt ook tot twee maal toe met zo veel woorden gezegd in het advies, maar zolang er ten aanzien hiervan geen concrete vooruitzichten zijn, neemt het Wandeloverleg een neutrale positie in ten aanzien van de natuurbrug.

Op 12 april 2010 werd het plan besproken in Provinciale Staten van Noord-Holland. Natuurbelang AWD overhandigde 10.000 handtekeningen van tegenstanders van een fietspad door de Amsterdamse Waterleidingduinen. Na een twee uur durende discussie ging PS akkoord met het plan. Het langst is er gesproken over het beheer van de damhertenstand, en ... over het fietspad. Ingestemd werd met de door de Klankbordgroep voorgestelde variant. Als voorwaarde wordt gesteld dat de wandelaars uitdrukkelijk ook bij het vervoltraject betrokken zullen zijn. Niet alle PS-leden bleken zich er overigens van bewust dat het tracé (deels) door de AWD loopt.

En nu, nu ligt de bal weer bij de gemeente Amsterdam, want deze zal moeten meewerken om het hek van de AWD in de noordoosthoek te laten verplaatsen. Het is afwachten wat de mening van de nieuwe gemeenteraad is. En dan moet ook die EFRO-subsidie nog bemachtigd worden. Jeroen wil nog wel even wijzen op de positieve ontwikkelingen die er ook zijn in de provincie Noord-Holland, zoals de ontwikkeling van wandelnetwerken. "En", benadrukt hij, "wij zijn niet tegen fietsers of fietspaden. Maar winst voor wandelaars, de belangrijkste groep recreanten in het duingebied, is nauwelijks aanwezig in het plan zoals het er nu ligt." ■

Jeroen Jacobse/Marijke van Steenis

'Verlos ons van de wandelbarrières'

Geen wensen meer?

Op de oproep 'Verlos ons van de wandelbarrières' in de vorige Lopend Vuur om spoor-, weg- of waterbarrières te melden die TeVoeters graag zouden zien opgelost, zijn nagenoeg geen reacties binnengekomen. Zijn er geen wensen meer? Of is het aan de aandacht ontsnapt?

TeVoet wil graag van haar leden horen waar zij nieuwe 'recreatieve oversteken' willen. Om het spoor te kunnen oversteken, of een weg. Vooral nieuwe rondwegen vormen steeds meer een barrière om vanuit de voordeur naar aantrekkelijke wandelgebieden aan de andere kant te wandelen. Laat ze TeVoet weten, zodat er gerichte actie op kan worden ondernomen. Die actie begint bij een goed gevuld voorbeeldenboek. Ook de landelijke politiek wil graag beter zicht op wat er leeft onder wandelaars!

Ook voorbeelden van waterlopen, vaarwegen of zelfs natuurgebieden die een sta in de weg zijn voor doorgaande wandelverbindingen zijn welkom. In Lopend Vuur van maart zijn wat voorbeelden gegeven om 'in the mood' te komen.

Reacties graag naar het secretariaat van TeVoet via info@tevoet.nl of Postbus 1376, 3500 BJ Utrecht. Een schetsje, de barrière en waarom je juist daar de barrière wilt slechten is voldoende.

Opengesteld als voetpad

Het Zeeuwse trekpaard Selena trekt het voormalig beurtschip Anna Catherina bij de opening van het jaagpad

Jaagpad langs het Kanaal door Walcheren

Begin dit jaar is het jaagpad langs het Kanaal door Walcheren tussen Middelburg en Veere opengesteld voor wandelaars. Binnen anderhalf uur loop je van de ene middeleeuwse stad naar de andere.

Door de bouw van een aquaduct onder het kanaal is het jaagpad nog voor een stukje onderbroken. Komend najaar moet je bijna recht op recht van Middelburg naar Veere kunnen lopen. En wie wil, kan langs een goede alternatieve route weer terug, bijvoorbeeld langs de Veerse Watergang. Plannen voor – nog – een fietsverbinding naar Veere hebben het gelukkig niet gehaald. Wandelaars hebben nu op het jaagpad het alleenrecht. Voor fietsers zijn er voldoende andere aantrekkelijke mogelijkheden om zich tussen beide VOC-steden te verplaatsen.

Ontjaagpad

Het pad ligt er al anderhalve eeuw. Lang geleden trokken paarden hier de schepen voort. Toen het kanaal werd geopend, werd er weliswaar al volop 'op stoom' gevaren, maar ook zeilen werden nog gebruikt. Voor de doortocht van het kanaal bleef er dus behoefte aan trekpaarden.

Na de herverkaveling van Walcheren (na de inundatie van 1944) was het pad niet langer openbaar toegankelijk. De dijk langs het kanaal tussen Middelburg en Veere werd gepacht door boeren.

Het heeft veel tijd en overleg gevegd om het pad opengesteld te krijgen. Intern bij de provincie, deze is ook vaarwegbeheerder. En met de boeren, zij konden of wilden hun vee niet van de dijk naar elders verhuizen. Maar dit voorjaar zijn de hekken weggehaald en heeft het Zeeuwse Landschap de dijk in erfpacht van de provincie gekregen. En is het – in de woorden van gedeputeerde Frans Hamelink bij de opening – een 'ontjaagpad' geworden. Alleen voor wandelaars. Daar is Aagje Feldbrugge van Stichting Voetpaden Walcheren heel blij mee. Zij heeft geijverd vóór het pad, maar vooral ook tégen het asfalteren ervan. "Dankzij de provincie is dat gelukt. Deze wandeling is uniek. Je loopt van de ene middeleeuwse stad naar de andere, zonder dat je verkeer tegenkomt of door een buitenwijk moet."

Het begin van het jaagpad vind je bij De Punt/Havendijk aan het eind van de kaaien in Middelburg. Daar staat ook een gedenknaald, in 1817 opgericht ter gelegenheid van de opening van het Nieuwe Havenkanaal naar het Sloe, een van de voorlopers van het huidige Kanaal door Walcheren. Wethouder Frank Streng van Middelburg beloofde tijdens de opening dat er op korte termijn 'een mooie verbinding' komt met de stad. Hij denkt daarbij aan een boulevardachtig, goed toegankelijk begin van het jaagpad bij Middelburg. Wat hij daarmee precies voor ogen heeft...

Bij het sluisencomplex van Veere eindigt het jaagpad. Hier kan je over de deuren naar de andere kant van het kanaal en langs het Veerse Meer over de route (wit-geel gemarkeerd) van 'De Reede van Middelburg' via Arnhemuiden (station) en Nieuw- en St. Joosland teruglopen naar Middelburg. Of zelfs doorlopen naar station Vlissingen via Rammekenshoek. Tussen Nieuw- en St. Joosland en Middelburg lag een prachtig pad, op een dijkje aan de zuidzijde van de Oude Havenpolder, of beter gezegd langs het vroegere Nieuwe Havenkanaal. Door de werken aan de nieuwe N57 en een golfbaan is onduidelijk of je hier nog kunt lopen.

Als je 'De Reede van Middelburg' de andere kant uit volgt – door het stadje Veere naar het Veerse Bos – kun je daar een andere wit-geel gemarkeerde wandelroute oppikken die je langs de Veerse Watergang terugbrengt in Middelburg.

Gerestaureerde heul

Heul

Ongeveer halverwege het jaagpad, bij de knik in het kanaal, kun je een zijpad inslaan naar theeschenkerij De Blauwe Reiger. Dit pad voert over een door het waterschap gerestaureerde heul, een gemetselde overgang over de kwelsloot die aan de landzijde van de dijk is gegraven. Juist de aandacht voor dit soort kleine dingen, maakt het wandelen in Zeeland zo leuk.

Staan op de dijk bij de knik, zie je in het oosten de dijken van het oude kanaaltracé nog liggen.

Vanaf de oude stortplaats – een trap leid je naar een observatiescherm – kan je een groot deel van het natuurgebied 'Oude Veerseweg' aan de andere kant van de dijk overzien. Het hele jaar rond zitten er veel vogels. ■

Harry Benschop

Het voetpad naar Arnhemuiden loopt nu dood op het Kanaal

Onderlangs de dijk over het jaagpad lopen!

OM TE LOPEN

In de folder *Walcherse Wandelingen 2 & 3* zijn de routes 'Het Veers Jaagpad' (7 km) en 'De Veerse Watergang' (12 km) beschreven. Vanaf theeschenkerij De Blauwe Reiger is een kortsluiting mogelijk met de route langs de Veerse Watergang (bij kaasboerderij Schellach), in afwachting van het wandelnetwerk Walcheren nu provisorisch gemarkeerd. Van 'De Reede van Middelburg', een wandeling langs de oostkant van Walcheren, van Vlissingen via Arnhemuiden en Veere naar Vrouwenpolder, is in dezelfde serie *Walcherse Wandelingen* (nr. 1) een nieuwe routefolder verschenen. Beide folders kosten € 2,50 en zijn te bestellen via www.zeelandshop.com of te koop bij De Drukkery op de Markt in Middelburg. Tussen Middelburg en Veere rijdt elk uur een bus, op zondag elke twee uur, lijn 54 (zomers lijn 64)

Kanaal door Walcheren

Het huidige tracé van het Kanaal door Walcheren dateert uit 1871. Het is de laatste vaarroute die Middelburg heeft gekend naar zee.

Al in de zestiende eeuw was de rol van de Arne (langs Arnhemuiden) als levensader van Middelburg overgegaan op het nieuw gegraven havenkanaal in oostelijke richting naar Nieuwland en het Sloe. Begin 19e eeuw was de rol van dat kanaal ook uitgespeeld. Daarom begon men in 1815 een nieuwe verbinding te graven, nu in noordoostelijke richting. Die mondde ten zuiden van Veere bij hofstede Wulpenburg uit in het Veerse Gat, toen nog een open zee-arm, nu het Veerse Meer. In 1817 kwam Koning Willem I de nieuwe haven openen. Sluizen ontbraken en dat betekende al heel snel verzanding en dichtslibbing.

Enkele tientallen jaren later werden dan ook al nieuwe plannen ontwikkeld voor de aanleg van een haven in Vlissingen, met sluizen en via een kanaal met de Zeeuwse hoofdstad verbonden.

Hoewel al in 1846 concessie werd verleend voor een samenhangend plan voor afdamming van het Sloe, de aanleg van een kanaal door Walcheren en de bouw van een spoorweg duurde het tot 1871 voor dit werkelijk kon worden gerealiseerd. De Sloedam kam in dat jaar gereed. Een jaar later was Middelburg per spoor bereikbaar en het jaar daarop Vlissingen.

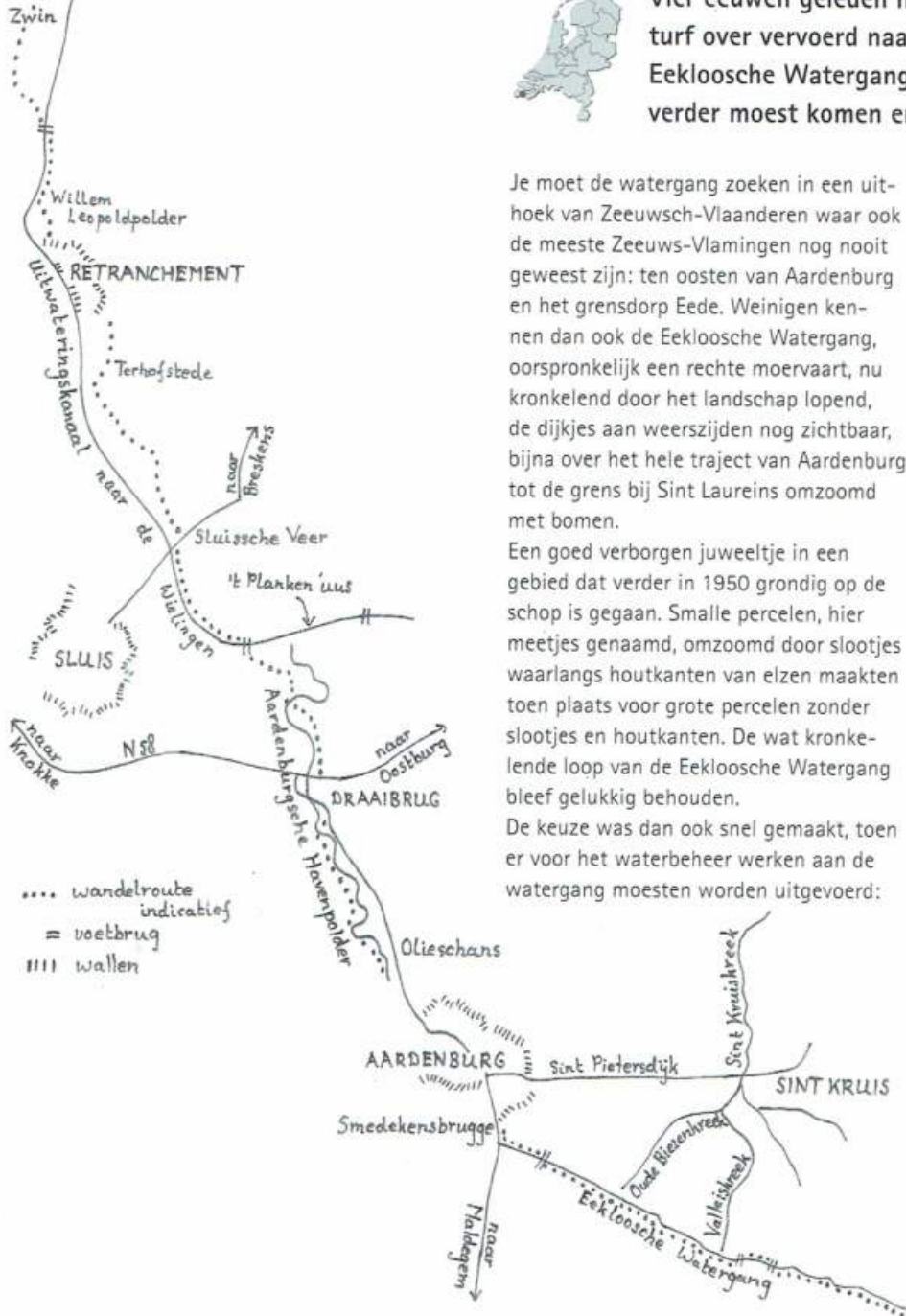
In 1870 was de eerste spade voor het kanaal de grond ingegaan. Tussen Vlissingen en Middelburg liep het kanaal parallel aan het spoor. Tussen Middelburg en het Veerse Gat wilde men het in 1817 geopende havenkanaal volgen. Door toedoen van Veere werd het tracé verlegd. Het verklaart de knik halfweg.

Al in 1866 had burgemeester Snijder van 'het diep gezonken Veere' met een brochure 'hulp en redding uit zijnen betreurenswaardigen toestand' gevraagd. Het was een pleidooi om de uitmonding van het nieuwe kanaal en de sluizen in westelijke richting op te schuiven tot dichtbij Veere. En inderdaad werd het oorspronkelijke geplande tracé even ten noorden van Kleverskerke verlaten en vrijwel in noordelijke richting naar Veere omgebogen. Het kostte het stadje wel een deel van zijn bolwerken en heeft nooit die heropleving van de welvaart gebracht waar men op hoopte.

Eerste aanzet voor wandelnetwerk Vijf kilometer wandelen langs Eekloosche Watergang

CADZAND-BAD

Vier eeuwen geleden nog in gebruik als moervaart. Er werd turf over vervoerd naar de stad Aardenburg. De naam Eekloosche Watergang dateert uit 1351, toen de turf van verder moest komen en er een verbinding met Eeklo kwam.

Je moet de watergang zoeken in een uit-hoek van Zeeuwsch-Vlaanderen waar ook de meeste Zeeuws-Vlaamingen nog nooit geweest zijn: ten oosten van Aardenburg en het grensdorp Eede. Weinigen kennen dan ook de Eekloosche Watergang, oorspronkelijk een rechte moervaart, nu kronkelend door het landschap lopend, de dijken aan weerszijden nog zichtbaar, bijna over het hele traject van Aardenburg tot de grens bij Sint Laureins omzoomd met bomen.

Een goed verborgen juweeltje in een gebied dat verder in 1950 grondig op de schop is gegaan. Smalle percelen, hier meetjes genaamd, omzoomd door slootjes waarlangs houtkanten van elzen maakten toen plaats voor grote percelen zonder slootjes en houtkanten. De wat kronkelende loop van de Eekloosche Watergang bleef gelukkig behouden.

De keuze was dan ook snel gemaakt, toen er voor het waterbeheer werken aan de watergang moesten worden uitgevoerd:

het beeld handhaven als een van de bijzondere kwaliteiten in het landschap. De streek valt onder het Nationaal Landschap West Zeeuwsch-Vlaanderen. In één adem is er dan ook aan toegevoegd: zorg dat 'het juweeltje niet langer verborgen is'. Vandaar dat wandelaars na de werken over het hele traject van 5 kilometer langs de Eekloosche Watergang kunnen lopen. Staatsbosbeheer, het hele traject is als natuurterrein in beheer bij deze organisatie, heeft daarvoor afspraken gemaakt met haar pachters. Er zijn overstapjes geplaatst, enkele bruggetjes over de watergang gelegd, twee picknicktafels neergezet en een routefolder gemaakt. Het meest lastige was misschien nog wel alle bij het project betrokken partijen ervan te overtuigen dat er verder juist niets nodig was: geen schelpenpad, geen egaliseringswerken enz. Gewoon lopen over de aanwezige ondergrond, bij een zijslot wat naar beneden, op andere plaatsen hoog tegen de draad die de watergang van het bouwland scheidt. Het pad slijt vanzelf in. En wandelaars kunnen een dik uur in alle stilte genieten van dit bijzondere landschap.

Obstakel

Helemaal vanzelf is het niet gegaan. Enkele dagen na de officiële afronding van het project waren de folders uit de folderbak verdwenen en overstapjes vernield. Een wandelaar die het pad wilde uitpro-

Gedeputeerde Frans Hamelink pakt de eerste routefolder

beren, vertrouwde het niet en haalde de krant: 'Boze boer obstakel op wandelroute'. Staatsbosbeheer én de andere bij het project betrokken partijen is er veel aan gelegen dat wandelaars zonder problemen van de route langs de Eekloosche Watergang kunnen genieten.

Aanzet

Werk met werk maken. Daar draait het ook in dit Zeeuwse project om. In dit geval werken aan de waterbeheersing combineren met behoud, versterking, beleefbaar en toegankelijk maken van (nationaal) landschap. Het pad langs de Eekloosche

Watergang is tegelijkertijd een eerste aanzet voor een regionaal wandelnetwerk in West Zeeuwsch-Vlaanderen.

De gemeente Sluis is daar al enkele jaren mee bezig. "Graag gedaan", zei gedeputeerde Frans Hamelink tegen vertegenwoordigers van de gemeente Sluis bij de afronding van het project. Bij de uitvoering van water- en natuurprojecten wil de provincie als het even kan, infrastructuur voor de wandelaar realiseren. "Anderen kunnen die dan benutten in wandelnetwerken. Zodat de wandelaar zo weinig mogelijk over verharde wegen hoeft en optimaal kan genieten van het Zeeuwse landschap."

Er waren tijdens de uitvoering van het project wel enkele ideeën om ommetjes te realiseren zodat de wandelaar niet heen en terug langs de watergang hoeft. Bijvoorbeeld langs uitlopers van de Sint Kruiskreek naar de Sint Pietersdijk of over een (deels afgegraven) dijkje naar het dorp Sint Kruis. Ook is een brug over het Leopoldskanaal, net over de grens bij Sint Laureins, ter sprake geweest, zodat er door gewandeld kan worden langs de Eekloosche Watergang in Vlaanderen. Het werk aan het wandelnetwerk in de gemeente Sluis vorderde evenwel niet in dat tempo dat de suggesties daadwerkelijk konden worden uitgevoerd. In de routefolder, zie achterzijde van deze Lopend Vuur, is nu een 'aanlooproute' vanuit Sint Kruis ingetekend voor wie niet dezelfde weg terug wil.

Aardenburgse Havenpolder

Eigenlijk is er nu al een aantrekkelijke lange(re) route te lopen, stelde Hamelink, door TeVoet ingefluisterd, bij de oplevering vast. Na de Eekloosche Watergang kunnen wandelaars verder over de Wallen van Aardenburg en door het pas ingerichte natuurgebied 'Aardenburgse Havenpolder' naar het dorpje Draaibrug.

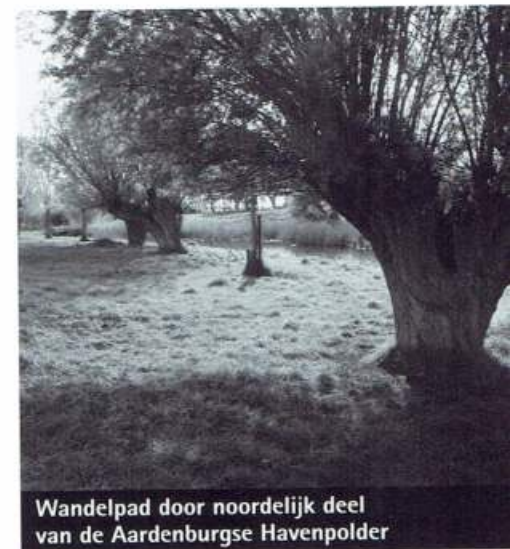
De Aardenburgse haven of Ee is in 1813 afgedamd en ingepolderd. De draaibrug over het oude havenkanaal deed sinds dat jaar geen dienst meer als zodanig, werd in 1840 vervangen door een vaste brug en later door een dam. Alleen in de naam van het buurtschap leeft de brug voort. Het zuidelijk deel van de Aardenburgse Havenpolder is in 2009 als natuurgebied ingericht. Een doorgaand wandelpad is zomer 2010 gereedgekomen. Die wandeling kan worden uitgebreid met een ommetje Olieschans, een van de schansen in de Staats-Spaanse Linies, net ten noorden van Aardenburg. Een ommetje Bordeelschans (ligt bij Draaibrug) behoort in de

toekomst ook tot de mogelijkheden. Het beeld van het natuurgebied Aardenburgse Havenpolder wordt bepaald door de meanderende toegangseul naar de voormalige haven van Aardenburg. Via Het Zwin konden de schepen vanuit Aardenburg (en ook Sluis en Brugge) naar zee.

Ook onze wandelroute volgt die weg. Door het noordelijk deel van de Aardenburgse Havenpolder – daar heeft de dorpsraad Draaibrug enkele leuke ommetjes over dijken en dwars door de geul gerealiseerd – kom je bij het huidige Uitwateringskanaal. Een wat wrakkelig bruggetje over het kanaal – op eigen risico mag je er van het waterschap over – wordt binnenkort vernieuwd. Vanaf het Sluissche Veer (nu een brug) kun je naar Sluis lopen of over een fietspad naar Terhofstede en Retranchement. In dit oude vestingsstadje kun je bijna een rondgaande wandeling over de wallen maken alvorens verder te lopen naar Het Zwin en Cadzand-Bad.

Tussen Retranchement en Het Zwin zou zo'n tien jaar geleden een schelpenfietspad komen door het nieuw in te richten natuurgebied van de Willem Leopoldpolder, fietsen en wandelen tussen de koeien. Voor de bevolking ging dat te ver, te vies en gevaarlijk. Vandaar dat er nu een strak fietspad tussen Uitwateringskanaal en natuurgebied ligt, met prikkeldraad gescheiden van dat laatste. TeVoet, toen hebben we nog geprobeerd het tij te keren maar tevergeefs, is eigenlijk benieuwd of nu opnieuw die keuze zou worden gemaakt. Of dat we wat minder bang zijn geworden van koeien, en aantrekkelijker kunnen wandelen! ■

Harry Benschop

Wandelpad door noordelijk deel van de Aardenburgse Havenpolder

OM TE LOPEN

Het startpunt van de wandelroute Eekloosche Watergang vind je in Smedekensbrugge, net ten zuiden van Aardenburg langs de oude rijksweg naar België. Uit de infobak kun je een routefolder meenemen (zie ook achterzijde Lopend Vuur). De ommetjes in de noordelijke Aardenburgse Havenpolder zijn te vinden op www.draaibrug.com.

De terugkeer naar het startpunt bij een lange(re) lijnwandeling hoeft geen probleem te zijn. Bus 4 rijdt in twee richtingen een ronde tussen Oostburg, St. Kruis, Aardenburg, Sluis, Retranchement, Cadzand en Oostburg (uurdienst, zondag elke 2 uur). Horeca is in alle genoemde plaatsen te vinden.

ROUTE Onverhard door het Groningse Westerkertier

LOPEND VUUR

In het zuidelijke deel van het Groningse Westerkertier, ten zuidwesten van de

stad, zijn door Staatsbosbeheer en groepen lokale vrijwilligers diverse onverharde paden gecreëerd. Die kun je betrekkelijk gemakkelijk aaneenschakelen tot een lijnwandeling van zo'n 16 tot 20 km. Een rondwandeling maken is lastiger. Of je moet terug over asfalt, wel zeer rustig asfalt, maar toch.

Een pingo, overblijfsel uit de ijstijd

Wandelen in Groningen. Dat kan. Er is ruimte genoeg. Maar, vaak over verharde wegen. Alleen in Westerwolde, het deel van Groningen ten zuiden van Winschoten tot Ter Apel, kan er volop onverhard gewandeld worden. Daar zijn 30 wandelroutes beschreven, zie www.wandeleninwesterwolde.nl.

In de kustgemeentes moet het project Waddenwandelen 585 km (vooral onverharde) wandelpaden opleveren. Vlak boven de stad Groningen worden de oude meanders van het Reitdiep heringericht, ook voor wandelaars, onder andere een veel betere route voor het Pieterpad. Over diverse wandelpaden en -routes in het zuidelijke gebied van het Westerkertier vind je informatie op de website van C en Hek (www.cenhek.nl). Ook een in 2005 in Grasduinen gepubliceerde rondwandeling staat er op. Deze route is zeker de moeite waard, maar gaat voor de helft over asfalt. Voor TeVoet reden om een lijnwandeling te ontwikkelen die vooral over onverharde paden gaat.

Het Westerkertier

Het Westerkertier (Gronings: Westerkertaai, in de streek zelf: Westerkertier) wordt begrensd door de Lauwers (tevens de grens met Friesland), door de provincie Drenthe, het Reitdiep en de stad Groningen. Het dankt zijn naam aan zijn ligging als westelijkste van de drie - vroegere - Ommelanden rond de stad Groningen. Landschappelijk is het Westerkertier te verdelen in een noordelijk deel, een oud kwelderlandschap met wierdedorpen als Ezinge, Oldehove en Niehove en een zuidelijk coulisselandschap, dat zich kenmerkt door houtwallen. Dit, op zandgrond en ontgonnen hoogveen gelegen, deel lijkt op de aangrenzende Friese Wouden. Hier liggen de lintdorpen Marum en Grootegast) die de oude zandruggen volgen. Daar loopt de hier beschreven wandeling.

Staatsbosbeheer heeft diverse - prachtige - paden gemaakt in het zuidelijk Westerkertier. Door de Doezumermieden lopen Melle's pad (2,5 km), het Pettenpad (2,2 km), Pebe's pad (4,5 km) en het Blote Voetenpad (4 km). Verder zijn er routes in de natuurgebieden Jilt Dijkshede (2 km), Trimunt (2 km) en Haarsterbos (2,5 km). Diverse van deze paden zijn aaneenknoopt voor de Lopend Vuur route. Ook is gebruik gemaakt van een deel van het Witte Nonnenpad. Dat is door Groninger Kerken ontwikkeld; het startpunt van deze route vind je in Marum.

Het startpunt van de Lopend Vuur route is in Marum. Hij is 14,3 km lang, waarvan 8,8 onverhard. Verder over rustige afsfaltweggetjes en een smal fietspad. Je kunt nog een omweg maken naar het Trimuntbosje; dan komt er nog zo'n 2,5 km bij. Als je van het eindpunt naar Grootegast gaat om daar de bus te pakken komt er nog eens 3,5 km bij, helaas over asfaltwegen. ■

Paul Wesselius

Routebeschrijving

Oude kerk te Marum

- Startpunt is de Romaanse kerk aan de Noorderringweg, hoek Kerklaan te Marum.
- Loop door breed groen hek, vanaf het parkeerterrein, de begraafplaats rond de kerk op.
- Loop langs de kerk naar de toren; daar zie je een tegen de tegen de kerk aangebouwd deel.
- Dit kleine aanbouwtje ingaan (denk om je hoofd, vooral bij het verlaten); op de deur staat: 'Witte Nonnenpad, uw wandeling begint hier'.
- Drukken op een knop zorgt voor licht en een presentatie over het Witte Nonnenpad.
- Ga naar links (zuiden), na het verlaten van het gebouwtje. Bij de uitgang staat een monument voor 'slachtoffers Duitse terreur', gesneuveld op 3 mei 1943.

Van kerk tot Jilt Dijkshede

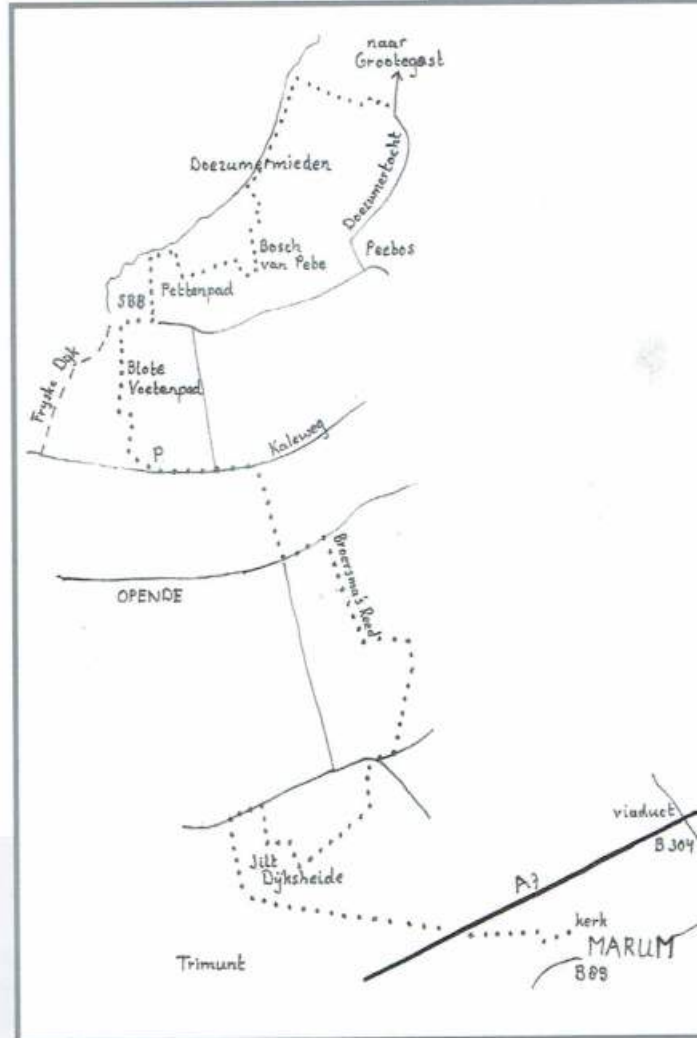
- Vanaf kerkterrein RA over de Noorderringweg.
- Eerste weg RA: Lageweg, aan eind LA Verlengde Wilpsterweg.
- Tegenover de Noorderringweg RA het Natuurpad op dat onder de A7 doorgaat. Flink stuk rechtdoor lopen (1,4 km) tot de Leidijk (geen bordje).

OM TE LOPEN

Marum is bereiken met bus 89 vanuit Groningen; in het weekend eerst met bus 304 naar Marum viaduct. Vanuit Grootegast met bus 33 of 39 terug naar Groningen.

Parkeren in Marum kan het best op een groot parkeerterrein net voorbij een fabriek van Friesland Campina (op het gebouw met fraaie oude letters 'Coöp. Zuivelfabriek Zuidelijk Westerkwartier'). Zet een tweede auto op het eindpunt neer. Horeca onderweg in Marum (café Marktzicht, Marktstraat 20) en Opende (Café Sportzicht, Provincialeweg 66 en De Kleine Zanden, Peebos 7).

De Falk wandelkaart 'Westerkwartier' met schaal 1:25.000 van Staatsbosbeheer is heel nuttig. Meer informatie is te vinden op: www.touristinformationwesterkwartier.nl, www.staatsbosbeheer.nl/activiteiten/westerkwartier en www.groningerkerken.nl.

van Marum naar Doezumertocht

- Vlak voorbij de Leidijk staat een informatiepaneel van Staatsbosbeheer 'Jilt Dijkshede'.

Rondom Jilt Dijkshede wandelen, dan naar N981

- Ga hier RA (gele paaltjes), weer rechts, links, langs afzettingen (kort beginstuk), loop om het gehele gebiedje Jilt Dijkshede heen, een prachtig heidegebied, 2 km.
- Na enkele tientallen meters is, links, een fraaie 'pingo' te zien, een overblijfsel uit de ijstijd.
- Tot Kolonieweg lopen, bordje 'De Nederlandse landgeit'.
- 240 meter naar rechts, enkele tientallen meters ten zuiden van de Kolonieweg.
- Goed uitkijken naar afslag naar rechts, Jilt Dijkshede weer in tot we weer de Leidijk tegenkomen.
- Deze naar links volgen (900 meter). Bij de Kolonieweg RA en direct LA, richting Noordwijk een fietspad volgen (nog steeds Leidijk geheten).
- LA Zuiderweg in gaan, met de bocht naar links mee, dan 2e weg RA Boersma's Reed (1 km lang), langs tuincentrum, uitlopen tot provinciale weg N981.

Over asfalt naar Blote Voetenpad

- Provinciale weg oversteken, LA over fietspad, langs schapenkooi.
- Na 570 meter RA Hoflaan in, deze 860 meter volgen.

- LA Kaleweg tot Blote Voetenpad (parkeerterrein).

Blote Voetenpad, De Kleine Zanden

- Het Blôde Fuottenpaad, gemaakt en onderhouden door Staatsbosbeheer, ligt op de grens van Groningen en Friesland (de naam is een mix van Gronings en Fries). Dit pad is heel geschikt om met kinderen te lopen. Er is een redelijk groot parkeerterrein en er zijn diverse bankjes.
- Blote Voetenpad (rode paaltjes) volgen, eventueel op blote voeten. Afspoelen voeten aan eind is mogelijk.
- Aan 't eind RA over Peebos, ca. 350 meter doorlopen over asfalt tot koffie- en theetuin De Kleine Zanden. Vriendelijke bediening, lekkere appeltaart. Open woensdag, vrijdag, zaterdag en zondag van 11.00 tot 18.00 uur.

Over Pettenpad, Pebe's pad en Melle's pad Deze aaneenschakeling van onverharde paden vormt het mooiste deel van de route. Goed opletten hoe je je weg kiest. Dat is niet altijd even duidelijk.

- Vanaf einde Blote Voetenpad 150 meter doorlopen over asfalt, voorbij werkschuur Staatsbosbeheer RA, ook Peebos.
- Rechts loopt al gauw een onverhard pad naast Peebos, aanloop tot Pettenpad (gele paaltjes).

- Voor de grens Groningen – Friesland, na zo'n 400 meter, buigt dit pad naar het oosten (rechts), maakt wat noord-zuid slingeringen; dan naar het zuiden afslaan en 170 meter doorlopen.
- Nu goed uitkijken en Pebe's pad inslaan (blauwe paaltjes): scherp naar links afbuigen. Pebe's pad loopt eerst naar het oosten, dan zuiden en keert dan om naar het noorden, tot water bereikt wordt, de grens van Groningen en Friesland.
- Pebe's pad loopt vervolgens een stuk langs dat grenswater, over talloze bruggetjes (2,0 km lang).
- Loop zo ver mogelijk door naar het noorden en ga dan pas naar rechts, het oosten. Dan volg je een deel van het Melle's pad, tot Doezumertocht 17. Dit laatste stukje is bijna een kilometer.

Naar Grootegast (voor de bus) Vanaf eindpunt wandeling afslaan naar links, langs Doezumertocht 17, tot Eesterweg (0,7 km). Links Eesterweg en na 100 meter weer rechts Bombay in. Deze weg 1,5 km volgen tot Lutjegasterweg. RA naar Grootegast, de Hoofdstraat voorbij tot een tuincentrum. Daar vind je de bushalte Langeweg/Weegbree.

(In)spannende tocht langs de Domburgse Watergang Van de Lange Jan naar de kust

Van Middelburg naar Domburg is het echt 'op pad met pont'. Langs de Domburgse Watergang.

Maar liefst vier trekpontjes vind je op je weg. Wie naar Westkapelle loopt, komt nog een pontje tegen. De pontjes maken het mogelijk dwars door het boerenland van de Zeeuwse hoofdstad naar de Walcherse kust te lopen. De Lange Jan en de duinen vormen onderweg je oriëntatiepunten.

De geschiedenis van Zeeland is onlosmakelijk met het water verbonden. Dat geldt ook voor Walcheren. De strijd tegen de zee, het buitenwater, spreekt het meest tot de verbeelding. Veel minder bekend is

Het pontje bij Pitteperk brengt je naar het diepste deel van de Walcherse pool

het gevecht dat de bewoners van dit voormalige eiland met het binnenwater hebben gevoerd. Het laatste 'gevecht', waarin het waterschap Zeeuwse Eilanden voor meer ruimte voor water langs de Domburgse Watergang heeft gezorgd, heeft ook een leuke wandelroute van Middelburg naar Domburg en Westkapelle opgeleverd.

Netwerk

Walcheren kende tot 1944 een uitgebreid netwerk van voetpaden. Utilitaire paden, om maar eens een deftig woord te gebruiken. Paden die gebruikt werden om langs de kortste weg van de boerderij naar het dorp te kunnen gaan. Of van dorp naar dorp, in een tijd waarin een groot deel van het eiland elke winter onder water stond omdat de afwatering zo slecht was. In 1944 bombardeerden de geallieerden op

vier plaatsen de dijken rond Walcheren om de Duitse bezetter te verdrijven. Pas twee jaar later was het zoute zeewater weer buitengesloten en kon men beginnen met de herinrichting van Walcheren.

De voetpaden kwamen niet meer terug. 'Dat past niet in deze tijd van vooruitgang', oordeelde de Snelcommissie die in 1946 in acht maanden een plan voor de herverkaveling van Walcheren in elkaar timmerde. Des te opmerkelijker als je weet dat Jac. P. Thijsse, de nestor van de Nederlandse natuurbescherming, in 1939 – hij was door de planologische dienst gevraagd zijn visie en aanbevelingen voor een nieuw streekplan kenbaar te maken – nog voorstelde: 'De voetpaden geven op Walcheren ongelooflijk mooie wandelgelegenheden. In stand houden, desnoods uitbreiden!'

Nieuw pontje tussen Fort Everdingen en Fort Honswijk

Het veer vaart over de Lek bij Culemborg en verbindt Fort Everdingen met Fort Honswijk. Vrijwilligers houden het in de vaart.

Door dit nieuwe veer is er bijvoorbeeld een rondje Culemborg mogelijk met aan beide zijden grote delen door de uiterwaarden, met schitterende riviergezichten en mooie struinmogelijkheden. Om een dergelijke wandeling te maken, kan dit pontje wordt benut en het autoveer bij Culemborg.

Het pontje vaart tot en met september 2010 op vrijdagen, zaterdagen en zondagen, elk half uur.

Het schip is vele jaren gebruikt om arbeiders van een steenfabriek naar de fabriek over te zetten. Kortom een zeer toepasselijke achtergrond voor dit pontje nu als recreatief vervoermiddel in het rivierengebied.

Verdere informatie is te vinden op www.uitwaarde.nl. Het telefoonnummer van de schipper is 06-57952925.

Sint Janspontje

Het Sint Janspontje bij Liempde over de Dommel wordt door pech achtervolgd. Moest het eerst enkele dagen na de ingebruikname maanden uit de vaart worden genomen omdat kanoërs verstrikt waren geraakt in de draden, afgelopen zomer was een van de drijvende steigers in de fik gestoken door vandalen. Gelukkig kun je er nu weer gebruik van maken. Het trekpontje vormt inmiddels een onmisbare schakel in enkele wandelroutes van de Meijerij.

Voetpaden onder druk

De nieuwe wandelroute langs de Domburgse Watergang volgt niet de oude voetpaden. Je loopt wel, net als vroeger, dwars door het boerenland.

Eeuwen geleden stonden de Walcherse voetpaden ook al onder druk. Burgemeester W. van Citters mocht in 1743 het zogenaamde Visserspad, het kerkevoetpad dat dwars door zijn plantage Rijnsburg tussen Oostkapelle en Serooskerke liep, verleggen naar de openbare weg. De ambachtsheer van Kleverskerke wenste een gedeelte van een weg met een slagboom af te sluiten, 'teneijnde de plantage bij zijn ed. daar gemaakt, niet mogte worden verhinderd'. Voor een alternatieve verbinding zou hij zorg dragen. Het polderbestuur kreeg in die tijd ook veel verzoeken om wegen recht te trekken. Die hadden alles te maken met de toenmalige opvattingen over schoonheid en de rol van de natuur in het cultuurlandschap. Tot in de tweede helft van de 18e eeuw domineerde de formele park- en tuinaanleg, met rechthoeken, strenge symmetrie en kaarsrechte zichtassen. Dit ideale lustlandschap paste evenwel uitermate slecht in het oudere, agrarische landschap van Walcheren waar wegen en watergangen kronkelden. En dus moest worden ingegrepen. Moest worden recht gemaakt wat van nature krom was.

Ook de privacy stond hoog in het vaandel van de buitenplaatsbewoners. De Vlis-singse koopman Du Bon kreeg in 1694 toestemming om de rijweg langs zijn hofstede in Koudekerke te verleggen en te beplanten 'tot manteling van zijn bogaert'. In 1683 wilde Jan Pedij de weg langs zijn hof in Oost-Souburg over een lengte van 50 roeden (zo'n 180 meter) verleggen, omdat die 'soo crom ende soo laeg is leggende' dat zelfs bij zomerdag de doorgang moeilijk viel. De heer van Aagtekerke voerde hetzelfde argument aan voor de weg bij zijn hof Sint Jan ten Heere. Die was 'crom, en sullende dan regt wesen en accomodabeler'.

Schuitjens

Pieter Duvelaer mocht in 1687 een lage weg langs zijn hofstede in Poppendamme verleggen, maar dan wel onder de voorwaarde dat de omwonenden 'met haere schuitjens' de Domburgse Watergang konden blijven gebruiken. Het polderbestuur hield dus terdege rekening met de belangen van derden.

Door de bezetting is er van het streekplan niets gekomen en na de oorlog had men kennelijk andere zaken aan het hoofd.

Voetpaden Walcheren

Slechts twee oude voetpaden zijn er overgebleven: het Brigdamse Padje ten oosten van de Noordweg tussen Middelburg en St. Laurens (opgenomen in de wandelroute van de Veerse Watergang) en – als

fietspad – het Slobberduunse Padje tussen Koudekerke en Dishoek. De laatste jaren komen er stap voor stap weer nieuwe wandelmogelijkheden op Walcheren bij. Dat is vooral de verdienste geweest van de Stichting Voetpaden Walcheren, vrijwilligers die zich onder andere ten doel hadden gesteld om een web van wandelpaden op Walcheren tot stand te brengen met Middelburg als middelpunt.

Dat heeft begin deze eeuw al twee wandelroutes opgeleverd: de Reede van Middelburg (aan de oostzijde van het eiland waar de schepen naar Middelburg vroeger op de reede lagen) en de Veerse Watergang (een wandelroute van Middelburg naar Veere voor een groot deel langs de gelijknamige watergang). Bij de totstandkoming van de route langs de Domburgsche Watergang hebben zij ook

Dit pontje ligt op de route naar Westkapelle

Het pad in de oever is meestal smal

een ongelooflijk belangrijke inbreng gehad in de contacten met de boeren om de route over of net langs hun land te laten lopen.

De nieuwe wandelroute langs de Domburgse Watergang volgt niet de oude voetpaden. Je loopt wel, net als vroeger, dwars door het boerenland.

Kreekrug en poel

Vlak buiten de Middelburgse wijk Grifioen kruist de nieuwe wandelroute achter elkaar het hoogste en laagste punt van het Platte van Walcheren: de kreekrug de Cleene Hoogte en een laag poelgebied, het putje van Walcheren, nu ingericht als 'recreatiatuur'. Daar vind je ook het eerste pontje: je loopt er een stukje over een dijkje met aan weerszijden water. Zo moet het vroeger in de winter ook zijn geweest. Het pontje ligt eigenlijk in een alternatieve route vanuit de stad. Via het land van zorgboerderij Pitteperk loop je er naar toe. Jammer is dat deze alternatieve route niet over landgoed Ter Hooge loopt, een van de weinige overgebleven Walcherse landgoederen en nog toegankelijk ook. Via een ingang langs de weg naar Koudekerke kan je er doorheen lopen naar de Breeweg bij Pitteperk. Beide routes tesamen zouden zo een 'ommetje Middelburg' kunnen vormen. Het eerste pontje voert je over de Biggekerkse Watergang, een zijwatering van de Domburgse Watergang. Ter hoogte van Buttinge moet je met een trekpontje de

Domburgse Watergang zelf oversteken. De reden? Met een aantal boeren kon geen overeenstemming worden bereikt over de verkoop van grond aan het waterschap of een pad langs de watergang. Pontjes moesten uitkomst bieden om toch langs de watergang te kunnen doorwandelen, aan deze of gene zijde. Het pad in de oever is meestal heel smal.

Tussen Poppendamme en Mariekerke is de route bewust van de watergang afgeleid. Je bent hier midden op Walcheren. De route loopt dwars door de velden. Mariekerke was ooit een echt (ring)kerkdorp, nu staat er een tiental huizen en boerderijen. In enkele kan je terecht voor streekproducten, ijs of een andere versnapering.

Naar Domburg of Westkapelle

Bij het volgende pontje moet je kiezen: of naar Domburg of naar Westkapelle. Op deze plaats lag tot 1950 een brug in een heel oude weg. Beide zijn verdwenen. De route naar Domburg voert je nog over een van de beschermde klinkerweggetjes: het Kalfshoeksepad. Via de Manteling, met kasteel Westhove (jeugdherberg en in de orangerie hét museum voor natuur en landschap van Zeeland 'Terra Maris'), eindigt de route in deze badplaats, vroeger kuuroord en kunstenaarsdorp. Naar het dijkwerkersdorp Westkapelle – verscholen achter een hoge zeedijk, de zeeschepen varen vlak voorlangs – loop je

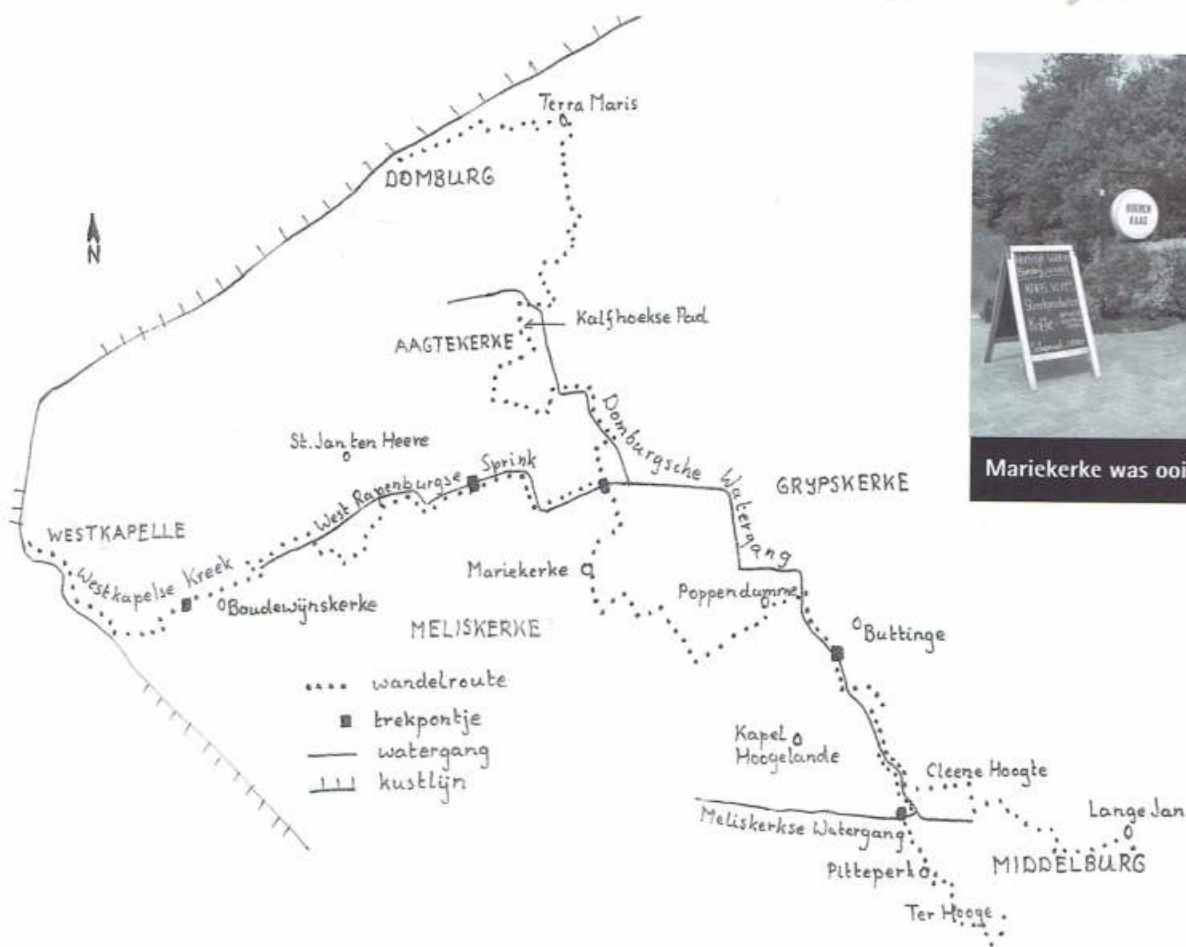
OM TE LOPEN

In de folder *Walcherse Wandelingen 4&5* zijn de routes van Middelburg naar Domburg (22km) en Westkapelle (21 km) beschreven. De folder kost € 2,50 en is te verkrijgen bij De Drukkery op de Markt in Middelburg en via www.zeelandshop.com.

Vanuit Domburg (lijn 52 en 53) en Westkapelle (lijn 53) kun je met de bus terug naar Middelburg. Beide lijnen rijden elk uur, op zondag elke 2 uur.

deels langs de West Rapenburgse Sprink. Voordat je bij de Westkapelse Kreek uitkomt, heb je nog een trekpontje nodig, over de sprink. De kreek bij Westkapelle is ontstaan bij bombardementen van de geallieerden om Walcheren te bevrijden van de Duitsers. Vanaf het buurtschap Boudewijnskerke kun je langs beide zijden van de kreek naar het eindpunt Westkapelle. Kies je voor het pad langs de zuidzijde, dan moet je jezelf voor een vijfde keer overtrekken. Dit pontje is in de ruilverkaveling aangelegd. De vier andere pontjes heeft het waterschap aangelegd bij de werken aan de Domburgse Watergang. Het waterschap was ook verantwoordelijk voor de totstandkoming van de wandelroute. ■

Harry Benschop

Mariekerke was ooit een echt kerkdorp

WALCHEREN

Tuin van Zeeland

Tuin van Zeeland, een soepbord en een vochtige zandrug: drie benamingen voor Walcheren. Voor de Tweede Wereldoorlog haalde de Tuin van Zeeland elk jaar wel de landelijke pers met berichten als 'De meidoorns op Walcheren staan weer in bloei'. Het fraaie landschap genoot toen grote bekendheid: de meidoornheggen (ook met braam en hondsroos) op de perceelranden, de buitenplaatsen, de kleinschalige structuur en de afwisseling van kreekruigen en poelgebieden. Na de verkaveling bleef er van de meidoornheggen niets meer over, op een miniem reservaatje bij Kleverskerke na. De meeste buitenplaatsen waren overigens aan de vooravond van de inundatie ook al verdwenen. In het midden van de 18e eeuw werd één achtste van het eiland – zo'n 2500 hectare – door tuinen en parken in beslag genomen. Na de Franse tijd liep het aantal buitenplaatsen snel terug. Omstreeks 1824 waren het er nog maar 45.

Vliedberg

De naam Walcheren duikt voor het eerst op in de achtste eeuw. Volgens hedendaagse inzichten had het toen de betekenis van 'vochtige zandrug'. Walcheren was in die tijd dichter bevolkt dan andere Zeeuwse eilanden. Drie grote burgen op één eiland staven dat: Domburg, Middelburg en (Oost)-Souburg, of te wel de duinburg, de middelste burg en de zuidburg. Het eiland was nog onbedijkt. Ook al

Een smal en verhoogd voetpad bleef in de winter voor voetgangers beschikbaar.

Foto Beeldbank Zeeuwse Bibliotheek

Ter Hooge is een van de resterende buitenplaatsen

woonde men hoog, in de duinen of op de kreekruigen, het gevaar van stormvloed bleef. Dat bleek bijvoorbeeld in 1014. De nog primitieve reactie op deze overstroming bestond uit het opwerpen van een groot aantal woonterpjes van één, hooguit twee meter hoog. Die heuveltjes vormen vandaag de dag de kern van de nog bestaande, maar inmiddels veel hogere vliedbergen. Je ziet er, onderweg langs de Domburgsche Watergang, enkele liggen. Helaas kon geen geschikte plek worden gevonden voor het opwerpen van een nieuwe 'vliedberg' (vanwege de archeologische waarde mogen de oude vliedbergen niet betreden worden) met de grond die vrij is gekomen bij de werken aan de watergang: je zou er bovenop een prachtig zicht hebben over het platte eiland.

Poppendamme

De grote stormvloed van 1014 lokte ook een andere reactie uit, namelijk de aanleg van lokale dammen in de gevaarlijkste kreek die het eiland diep binnendrongen. Alleen namen herinneren daar nog aan. Bijvoorbeeld Poppendamme, het eerste buurtschap dat je vanuit Middelburg tegenkomt, midden op het eiland gelegen! Je vindt er nu een imkerij. Minder passief en minder individueel reageerde de bevolking op een volgende stormvloed in 1134. In de loop van de 12e eeuw werd een complete ringdijk rond het eiland aangelegd. Met de duinen ontsloot deze het hele toenmalige Walcheren. Het zo genoemde 'oudland' van Walcheren was veiliggesteld.

Wonderlijk genoeg bleven grote overstromingen Walcheren vanaf de Middeleeuwen bespaard in tegenstelling tot andere Zeeuwse eilanden. Af en toe brak er wel eens een dijk door; dan wist men niet hoe snel men het zoute water terug moest leiden naar zee. Ook in 1953 bleef Walcheren grotendeels gespaard. Alleen de door de mens bewust veroorzaakte dijkdoorbraken in 1944 zette het eiland bijna twee jaar onder water, met catastrofale gevolgen. Voor het landschap én voor de voetpaden.

Poffertjespan

Na de indijking in de 12e eeuw had Walcheren het karakter van een soepbord: in het midden liggen grote delen aanmerkelijk lager dan langs de randen. Wie goed kijkt, ziet dat je beter kunt spreken van een poffertjespan. Hoger gelegen zandruigen, de vroegere kreek, lopen grillig over het eiland. Zij omarmen als het ware de lagere delen. Deze komvormige laagten staan bekend als poelgebieden. Op de ruggen woonde men niet alleen hoog en droog, de zavelige grond was ook geschikt voor akkerbouw. En ook niet onbelangrijk, in de ondergrond zat zoet water, in een verder brak tot zoute omgeving. Niet meer dan logisch dat eerst de boerderijen en later ook de dorpen allemaal gebouwd werden op deze kreekruigen. Eén uitzondering op die regel: Hoogelande. Anders dan de naam doet vermoeden ligt dit dorp (nu alleen nog een kapel, zeker een kijkje waard) middenin een van de laagste poelgebieden van het eiland. Ook de doorgaande wegen kwamen op de kreekruigen te liggen. Vandaar dat de oude verbindingswegen behoorlijk kronkelen. In het eerste deel van je wandeling zie je aan je rechterhand de oude weg (met beplanting) van Middelburg over Buttinge naar Grijpskerke en verder naar Oostkapelle. Later kruis je nog een kreekruig waarop het buurtschap Mariekerke ligt. Het grootste deel van de nieuwe routes loopt evenwel door de open poelgebieden.

Moertering

Die poelen, met zware klei aan de oppervlakte en veen in de ondergrond, vormen in alle opzichten een scherp contrast met

de ruggen. Bebouwing en doorgaande wegen ontbraken er. Ze konden door de brakke en natte omstandigheden alleen als wei- en hooiland worden gebruikt.

Door het graven van sloten om de poelgebieden te ontwateren begon een proces van inklinking. Het veen werd als een spons uitgeknepen. De poelen kwamen ten opzichte van de kreekruigen steeds lager te liggen. Al het overtollige water verzamelde er zich.

De wateroverlast nam nog toe door moertering. In weerwil van het ene na het andere verbod ging de plaatselijke bevolking tot het eind van de 17e eeuw door met het opgraven van het veen in de poelen. Aanvankelijk om er zout uit te winnen. Later werd vooral turf voor de brandstofvoorziening opgedolven. Vaak bleef na deze roofbouw een zeer oneffen maaiveld over, soms wel twee meter verlaagd: 'vol putten ende poelen, hyer daer laege, ongeeffent'. In Zeeland heeft men het dan over 'holleboillige' percelen.

'Honderd cromten'

De oorspronkelijk taak van de wateringgen, de voorlopers van het waterschap, had primair te maken met de afwatering, niet met de dijken. De naam 'Heyensluus' voor een van de afwateringen illustreert dat. In samenhang met de bouw van uitwateringssluizen groef men een uitgebreid net van watergangen, vanuit de poelgebieden door de ruggen heen en uitmondend bij de sluisen. Maar wat voor de landwegen gold, ging ook op voor het watergangen. Rond 1800 werd geklaagd over de 'vele bogten, slingeren, hoeken en kruisingen' die een efficiënte waterafvoer in de weg stonden. Tussen Middelburg en Westkapelle, deels het traject dat het waterschap nu in het project Domburgse Watergang heeft aangepakt, telde men zeker 'honderd cromten'.

Nog in 1916 stond een groot deel van Walcheren compleet onder water.
Foto Beeldbank Zeeuwse Bibliotheek

Vrijwel elke winter zuchtte het eiland onder het vele binnenwater. Dorpen waren soms maanden over de weg onbereikbaar. In 1877 verscheen een atlas van Zeeland die als aparte legenda-eenheid kende 'lage streek, die bij eenigszins hoge waterstand in de polders onder water staat'. Nog in de winter van 1916 lag 1500 hectare, ongeveer een derde van het totale poelgebied, compleet onder water; eenzelfde oppervlakte kampte met een te hoge grondwaterstand. Pas in 1929 kwam met de bouw van gemaal Boreel langs het Kanaal door Walcheren bij Middelburg een einde aan een eeuwenlang bestaand probleem.

Het vinden van een oplossing was des te lastiger doordat het eiland lange tijd maar één peil kende waarop werd afgewaterd door gronden met een hoogteverschil van meer dan 3 meter. Dat leverde een forse belangentegenstelling op tussen de grotere grondeigenaren op de kreekruigen en de kleine boeren in de poel. Het verbeteren van de ontwatering in de poelgebieden stond namelijk per definitie op gespannen voet met het gebruik als akkerland en buitenplaats van de kreekruigen. Daar kon dan binnen de kortste keren een gebrek aan water ontstaan.

Met het creëren van de extra waterberging langs de Domburgse Watergang, wel 20 hectare, heeft het waterschap er in 2009 voor gezorgd dat ook in deze eeuw de boeren en buitenlui droge voeten kunnen houden, ook al verandert het klimaat. In andere projecten heeft het probleem van de grote drooglegging van kreekruigen aandacht gekregen.

Domburgs Schuivlot

De watergangen op Walcheren hadden vroeger nog een andere functie. De naam Schuivlot (in de betekenis van aanlegsteiger) herinnert daar nog aan. In verschillende dorpen is nog een Schuivlotstraat; Middelburg kent nog de straten Domburgs Schuivlot en Armeniaans Schuivlot. Via de watergangen werd vroeger per platte schuit de verbinding onderhouden tussen vrijwel alle steden en dorpen op het eiland. Een uitkomst in de winter als de landwegen ten gevolge van de slechte afwatering onder water stonden. Dat beperkte overigens alleen het transport per paard en wagen; het grootste deel van de weg lag dan onder water, maar een smal en verhoogd voetpad langs de weg bleef voor voetgangers beschikbaar.

In 1666 kostte het een dubbeltje om een predikant of een lam per schuit te vervoeren van Middelburg naar Domburg.

Driemaal zo hoog lag het tarief voor het transport van een mager varken. Pas in 1866 werd de verbinding over de Domburgse Watergang opgeheven.

Vromer

Op pad langs de Domburgsche Watergang passeer je niet alleen vier pontjes maar ook – soms op enige afstand – meerdere dorpen en buurtschappen, vroeger allemaal parochies. Tegen 1300 telde Walcheren 36 parochies, een aantal dat ook nog bestond in de 16e eeuw. Veel parochies zijn gesticht in de jaren 1150–1270, vooral omdat in het Zeeuwse erfrecht de erfelijke functie van ambachtsschout (of ambachtsheer) deelbaar is. Wanneer daarvoor kennelijk de aanwezigheid van een parochiekerk of kapel een voorwaarde is, heeft dat het stichten van kerken mede gestimuleerd. Dat juist ambachtsheren actief zijn geweest bij het stichten van parochiekerken, blijkt ook het verschijnsel van veel plaatsnamen die op –kerke eindigen,

voorafgegaan door een persoonsnaam, al dan niet met 's-Heer (Ser). Denk maar aan Meliskerke, Ser-Poppekerke en Ser-Alarsdkerke, het huidige Serooskerke. De abdij van Middelburg heeft nog wel geprobeerd wat vromere namen erdoor te krijgen, namelijk vernoeming naar de heilige waaraan de parochiekerk is gewijd. Bijvoorbeeld Mariekerke naar Maria of Aagtekerke naar Sint Agatha. Dat is zeker niet altijd gelukt. Zo is in een door de abdij geredigeerde oorkonde uit 1235 sprake van een Sint Nicolaaskerk, waarbij staat aangetekend dat de plaats in de volksmond Boudewijnskerke wordt genoemd. Die laatste heeft gewonnen, zoveel is zeker.

Bronnen:

Water over Walcheren, Stichting Natuur- en recreatieinformatie, 1994
Duizend jaar Walcheren, Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen, 1996

Aftrap 'Wandelen in Groningen'

Op 26 maart 2010 was er in het prachtige kerkje van Fransum de start van wat vanaf die dag 'Wandelen in Groningen' gaat heten. Op zowel de werktitel 'Wandelplatform Groningen' als op 'Wandeloeverleg Groningen' heeft het Wandelplatform naamsrechten. Beide namen kunnen derhalve niet gebruikt worden.

Wendy Klazenga en Gilian Wijnalda (hier bij het kerkje van Fransum) zijn één dag per week voor 'Wandelen in Groningen' beschikbaar

Gelukkig bood gedeputeerde Douwe Hollenga uitkomst. In de auto naar Fransum had hij zijn secretaresse gebeld, met haar gebrainstormd en het resultaat was 'Wandelen in Groningen'. Deze domeinnaam is ook direct vastgelegd. Het doel van de (toekomstige) stichting 'Wandelen in Groningen' is het bevorderen en promoten van wandelen in de provincie Groningen. Dit wordt vooral vorm gegeven via een nog op te zetten website.

Organisatie

Er komt een stuurgroep en een projectgroep. De projectgroep heeft een projectleider vanuit Landschapsbeheer Groningen (Wendy Klazenga) en een secretariaat vanuit Groninger Dorpen (Gilian Wijnalda). Projectleider en secretariaat zijn beide tot en met 2013 één dag per week beschikbaar.

De stuurgroep wordt geselecteerd uit bestuurders van de deelnemende organisaties en belanghebbenden. Na oprichting van de stichting 'Wandelen in Groningen' is dit het bestuur. Het bestuur bewaakt de voortgang van de afgesproken activiteiten en stuurt hiertoe de projectgroep aan. Tevens speelt het in op actuele ontwikkelingen en kansen.

De projectgroep krijgt als taken:

- Een provinciedekkende *inventarisatie* maken van wandelroutes.
- Het opzetten en onderhouden van een gebruiksvriendelijke en interactieve *wandelwebsite*.
- Het doen van een verkenning naar een *routebureau* voor het onderhoud en beheer van wandelpaden.

- Het opzetten en coördineren van een netwerk van vrijwilligers (*kritische wandelaars*) voor het monitoren van de kwaliteit en het beheer van de paden.
- Het ontwikkelen van een duurzaam *financieringsplan* en het uitvoeren van de daaraan verbonden activiteiten (sponsorplan etc.).
- Het opzetten van een *promotiecampagne* 'Wandelen in Groningen'.

Het project wordt mogelijk gemaakt door het Europese Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO), Europa investeert in haar platteland en de Provincie Groningen. Landschapsbeheer Groningen en Groninger Dorpen geven ook een eigen bijdrage. ■

Paul Wesselius

TeVoet zet zich in voor ommetjes Vught

Ommetje Cromvoirt geopend

TeVoet-lid Jeanne Heessels was zeer verrast door het plaatje 'Ommetje Cromvoirt met dank aan Jeanne Heessels en Mary van den Brand 26-02-2010' dat vanuit de gemeente bij de opening van het ommetje op een zitbank is geplaatst.

Jeanne Heessels (l) en Mary van den Brand krijgen hun 'plaatje'

Beiden hebben zich de afgelopen jaren ingezet voor meerdere ommetjes op het grondgebied van Vught. Cromvoirt is het eerste ommetje dat daadwerkelijk is gerealiseerd, met markering en folder. Een zandpad is, op stevige aandrang vanuit TeVoet, als variant in het ommetje opgenomen. De gemeente zag dat eerst om niet helemaal duidelijke redenen niet zitten.

Om het laatste stukje 'rond' te krijgen, is het wachten op de aanleg van een ecologische verbindingzone langs de Zandleij. Daarbij wordt op aandringen van Jeanne ook aan de wandelaar gedacht. Maar dan loopt het ommetje Cromvoirt voor 99 procent over zand.

In het najaar wordt het tweede ommetje werkelijkheid. Dat wordt op verzoek van de gemeente het ommetje 'Historisch Centrum'.

TeVoet is via Jeanne Heessels ook betrokken bij het op poten zetten van een wandelnetwerk in het Groenewoud.

In september definitief raadsbesluit Donkere wolken boven Kerkepad Aartswoud

TeVoet zet zich samen met het Wandeloverleg Noord-Holland en het Wandelplatform in voor het behoud van Kerkepad Aartswoud. De laatste ontwikkelingen.

Op 4 februari 2010 nam de raad van de gemeente Opmeer, waartoe Aartswoud behoort, het voorlopig besluit het Kerkepad aldaar aan de openbaarheid te onttrekken en de grond te verkopen aan een veehouder. Het besluit werd genomen op verzoek van diezelfde veehouder, die vreest voor overlast van wandelaars en zich zorgen maakt over de gezondheid van zijn koeien. Dit ondanks een eerder besluit van het college van B en W, dat vóór openstelling is. Sterker nog: het college liet het raadsvoorstel vergezeld gaan van een Adviesnota waarin een aantal argumenten genoemd wordt om het verzoek tot onttrekking niet in te willigen, zoals:

- zo'n besluit past niet binnen het gemeentelijke, regionale, provinciale en landelijke beleid, waarbij de raad zich onder andere verplicht heeft tot het realiseren van geplande wandelroutes in het algemeen en herinrichting van het Kerkepad in 't bijzonder;
- het algemeen (recreatief) belang weegt zwaarder dan het individuele belang van de veehouder: er zijn geen dringende redenen voor onttrekking aan de openbaarheid. Daarentegen zijn er best oplossingen voor zijn probleem, zoals het aanbrengen van een fysieke scheiding tussen wandelaars en vee;

- in 1996 heeft de raad besloten de betreffende grond aan te kopen, juist met het oog op behoud van de openbaarheid van het Kerkepad.

Geschiedenis

Het Kerkepad is na de ruilverkaveling niet meer makkelijk toegankelijk geweest, ondanks het feit dat het volgens de wegenlegger openbaar is. Toegang werd belemmerd door agrarisch gebruik. Juist in 2008 besloot de gemeente het pad weer open te stellen en beter uit te rusten. Zo werd in het kader van ruilverkaveling De Gouw in 2008 een bruggetje gerealiseerd. In augustus 2009 heeft Martien Veth in de gemeentelijke commissie Ruimte gepleit voor het behoud van de openbaarheid van dit kerkepad. Vervolgens schreef Jeroen Jacobs namens het Wandeloverleg Noord-Holland, waarin een aantal TeVoeters actief zijn, een brief naar diverse partijen waarin hij zijn bezorgdheid over de voorgenomen onttrekking uitsprak.

Zienswijzen

Het college van B en W verwijst in zijn Adviesnota naar deze eerdere protesten. Tijdens de raadsvergadering van 4 februari maakten Vladimir Mars namens het Wandelplatform en Martien Veth namens

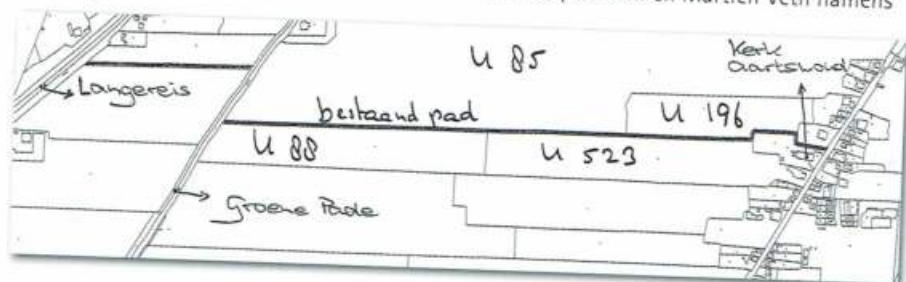

TeVoet gebruik van de geboden inspraakmogelijkheid. Hun inbreng mocht echter niet baten: de raadsleden raakten niet overtuigd. Vervolgens hebben TeVoet en Wandelplatform hun zienswijzen ingediend. De argumenten om het pad open te houden komen grotendeels overeen met die van het college van B en W. Ook wijst het Wandeloverleg op de (cultuur) historische en beleevingswaarde van het pad. Dit laatste werd nog eens benadrukt in de zienswijze van de Stichting Landelijk Schoon.

Definitief besluit

In de raadsvergadering van 16 september a.s. wordt het definitieve besluit genomen. Martien: "We proberen nu nog het unanieme standpunt van de raad om de openbaarheid eraf te halen te veranderen, maar dat zal niet mee vallen." De raadsleden argumenteren namelijk dat er voldoende wandelmogelijkheden zijn in de omgeving van Aartswoud. Maar dit wordt weersproken door onderzoek dat stelt dat juist West-Friesland één van de gebieden is met het grootste tekort aan wandelmogelijkheden. Ook vormt het Kerkepad een wezenlijk onderdeel in de wandelstructuur rondom Aartswoud en maakt het deel uit van de te ontwikkelen wandelroutes in Wester-Koggenland zoals bijvoorbeeld het nu door Provincie Noord-Holland genomen besluit een wandelroute te laten ontwikkelen dwars door West-Friesland van Bergen aan Zee naar Enkhuzen. Bij een negatief besluit dreigt TeVoet naar de bestuursrechter te stappen. ■

Tekst: Marijke van Steenis
Foto's: Martien Veth

Wandelplatform wil wandelen over ecoducten

Rijkswaterstaat wil twee ecopassages van de A12 niet bestemmen voor wandelaars, maar alleen voor de natuur. Het Wandelplatform gaat in beroep bij de Raad van State.

Het gaat om een onderdoorgang van het Valleikanaal en om het ecoduct Rumelaar op de oostflank van de Utrechtse Heuvelrug.

De inhoudelijke argumenten die, namens de minister van Verkeer en Waterstaat, worden gehanteerd tegen recreatief medegebruik van het ecoduct Rumelaar lijken volgens het Wandelplatform niet gebaseerd op feiten of realistische ambities. Een van deze argumenten is dat wandelaars en edelherten niet samengaan. Het is echter nauwelijks voorstelbaar dat het ecoduct ooit door een edelhert zal worden betreden. Het landgoed Ringelpoel, waar het ecoduct heen leidt, maakt geen deel uit van een Robuuste Ecologische Verbindingszone (RVZ). Juist deze RVZ's zijn voor edelherten bedoeld.

Tweede Kamer

Nu de komende jaren veel nieuwe ecoducten en andere ecopassages worden aangelegd, wil de Tweede Kamer deze ecopassages ook voor wandelaars en fietsers toegankelijk maken. Bij ecopassages waar medegebruik nu al mogelijk is, blijkt dat mens en dier elkaar niet in de weg te zitten. Er is in Nederland geen onderzoek gedaan naar de reactie van het edelhert op recreatief medegebruik van ecoducten. Het Wandelplatform stelt dat er, ook voor het

edelhert, geen zwaarwegend natuurbelang tegen medegebruik is aangetoond.

36 ecoducten

Het medegebruik van ecopassages wordt steeds belangrijker voor wandelaars. De mogelijkheden voor hen, maar ook voor fietsers en ruiters, om autowegen over te steken dreigen de komende jaren echter sterk af te nemen. TeVoet ziet in de aanleg van ecoducten kansen om de wandelbaarheid in ons land te verbeteren. In heel Nederland zijn of worden voor natuurontwikkeling tenminste 36 ecoducten aangelegd. Het recreatief medegebruik is echter niet vanzelfsprekend. Voorzover bekend wordt er bij 6 van de 36 ecopassages rekening mee gehouden. Over dat recreatief medegebruik voeren Wandel- en Fietsplatform inmiddels overleg met het ministerie van LNV, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Eind vorig jaar heeft het Wandelplatform mensen met gebiedskennis, waaronder enkele TeVoeters, gevraagd aan te geven wat het belang van een aantal ecoducten voor het recreatief medegebruik is. Want niet elke ecopassage hoeft persé te worden gebruikt door de mens. Maar als er in de directe nabijheid geen andere mogelijkheid is de betreffende snelweg of het spoor te kruisen of als de

dichtbijzijnde bestaande mogelijkheid onaanvaardbaar aantrekkelijk of onveilig is en medegebruik van de ecopassage echt een verbetering is voor wandelaar of fietser, dan wordt het natuurlijk anders.

Ecoduct Groenewoud in A2

Een van de in de vraag van het Wandelplatform meegenomen ecopassages was het zo'n zes jaar geleden aangelegde ecoduct over de A2 tussen Best en Liempde. Al bij de opening heeft TeVoet aangedrongen op recreatief medegebruik. "Eerst afwachten hoe de natuur er gebruik van gaat maken", was toen de reactie. "Dan kunnen we altijd nog openstellen." Tot nu toe is er nog niets gebeurd. Openstelling is evenwel van wezenlijk belang. Over vijf, zes kilometer is er geen andere oversteekmogelijkheid van de A2. Je kunt dan ook niet van de Mortelen naar De Scheeken wandelen, twee van de vier deelgebieden die samen met de Kampina en De Geelders het natuur- en recreatiegebied Het Groenewoud vormen, het uitloophooggebied voor de drie Midden-Brabantse steden Den Bosch, Tilburg en Eindhoven. Dat steekt temeer omdat bij de plannen van Het Groenewoud dit gebied steeds is gepresenteerd als één aaneengesloten natuur- en struingebied. Zonder opengesteld ecoduct blijft het ten oosten van de A2 gelegen De Scheeken een voor de recreant geïsoleerd gebied. Redenen genoeg om deze plek in het vorig nummer van Lopend Vuur als een van de op te lossen wandelbarrières te benoemen.

Harry Benschop

Schaapskudde over ecoduct.
Foto Ben Walet

Ten zuiden van Oostburg en IJzendijke De Linie van de Passageule *beter beleven*

Fort St. Joseph is al beter herkenbaar ge

Na de Tachtigjarige Oorlog deed de Passageule dienst als zuidwaarts gerichte verdedigingslinie. Ruim een eeuw lang was dit de belangrijkste linie in heel West-Zeeuwsch-Vlaanderen.

Toen de linie in 1974 (begin Franse Tijd) werd opgeheven, kwam de Passageule in gebruik als afwateringskanaal. De Linie van de Passageule, een van de Staats-Spaanse Linies in Zeeuwsch-Vlaanderen, is nog vrij goed in het landschap te herkennen. De Passageule zelf is nog altijd één ononderbroken waterloop en de dijk aan de noordzijde is nog vrijwel geheel intact. Van de meeste fortificaties is zo op 't oog niets meer terug te vinden. Soms verraadt enig reliëf in het grasland de locatie van een verdwenen verdedigingswerk.

Staats-Spaanse Linies

Ten zuiden van IJzendijke lopen in het Passageulegebied enkele wandelpaden. Ze voeren 'van niks naar nergens'. Tussen De Plate en Turkeye is het op zich goed wandelen langs de zuidzijde over halfverharde landbouwweggetjes.

De provincie Zeeland zet zich al enkele jaren in voor de opwaardering van de Staats-Spaanse Linies (SSL) en een betere ontsluiting van dit (cultuurhistorische) landschap. Als onderdeel van een betere vermarkting van 'Historisch Zeeland'. Daartoe worden forten en fortificaties hersteld, natuur ontwikkeld, het landschap beleefbaar gemaakt en – voor wandelaars natuurlijk een goede boodschap – recreatieve (wandel)routes verbeterd.

SSL-pad

Volgend jaar wordt een deel van de Linie van de Passageule 'aangepakt', het deel tussen de Bakkersdam en Ponte, over een lengte van tien kilometer. Vooral de

recreatieve infrastructuur wordt verbeterd. Door het (gedeeltelijk) herstel of accentuering van fortificaties (waaronder fort De Keizer) en de aanleg van uitzichtpunten alsmede plaatsing van infopanelen wordt de geschiedenis van de linie voor de langslappende wandelaar inzichtelijk gemaakt. Er worden drie nieuwe voetbruggetjes over de Passageule aangelegd en één vervangen. Zo ontstaan zeven tot acht aaneengesloten wandelommetjes tussen Bakkersdam en Ponte. Dat geeft tegelijkertijd een flinke push aan het in de komende jaren te realiseren Staats-Spaanse Liniepad tussen Knokke en Antwerpen. De bruggetjes bieden de mogelijkheid nu eens aan de ene kant van de Passageule, dan weer aan de andere kant te wandelen. Zeker zolang niet alle wandelinfrastructuur gereed is, is er altijd wel een attractieve route te vinden. Zo wordt komend jaar nog onderzocht of met de regeling Boerenlandpaden over particulier eigendom een route kan worden opengesteld, waar nu geen geschikte wandelmogelijkheden langs de Passageule zijn. De route loopt ook deels door natuuraebieden.

Bruggetjes

De nieuwe voetbrug bij de voormalige fortificatie Schaapstelle geeft wandelaars uit IJzendijke verbinding naar het in de jongste ruilverkaveling aangelegde Pontebos. Na reconstructie van de rijksweg N61 zal de verbinding met de bebouwde kom van IJzendijke nog (moeten!) worden verbeterd.

Iets ten westen van Fort Middelburg komt een ander bruggetje om wandelaars de gelegenheid te geven van de fortificaties aan de noordzijde naar de grindweg aan de zuidzijde van de Passageule te gaan. Een derde brug komt bij de vroegere Keizersdam, bij een driesprong van dijken. Bij Fort De Keizer wordt een brug vervangen. Deze wordt ook veel gebruikt door gasten van de daar gelegen camping, maar voldoet niet meer.

In Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen

In Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen is de linedijk onder Axel al vele jaren een zeer geliefd wandel- en fietspad. De GR5A – en voor de opheffing van het veer Kruiningen-Perkpolder ook het Grenslandpad – loopt erover. Recent zijn in die omgeving de forten St. Joseph, St. Jacob en St. Livinus beter herkenbaar gemaakt. Bij geplande waterwerken zal ook naar de toeaankelijk van de Linies van Axel en de

Een van de SSL-dijken

bereikbaarheid vanuit de stad Axel worden gekeken. De bereikbaarheid van Axel – nu scheidt een provinciale weg het gebied van de linies van het stadje – was een van de 'barrièrevoorbeelden' in het vorige nummer van Lopend Vuur.

Meer naar het oosten zijn er plannen voor de Linie van communicatie bij Hulst. Gedacht wordt aan een wandelpad langs de Moerschans. Deze vaart wordt zo verbreed dat de functie van de linies beter wordt verbeeld: het onder water zetten van het voorland. Verder is een verbinding gepland van Fort Moerschans over de Moerschansvaart de naar de bossen in de Kleine Kieldrecht polder, Zeegat en de ten oosten van Clinge gelegen kreken. Een brug of trekvlot over de Moerschansvaart bij Fort Moerschans is al zeker tien jaar een wens van TeVoet. Alle verbindingen zullen worden meegenomen in het wandelrouten netwerk Hulst, waarvan de eerste fase dit jaar nog wordt opgeleverd.

Naar de overkant

Op alle plannen in Zeeuwsch-Vlaanderen, rond de Staats-Spaanse Linies en elders, zullen we zeker nog terugkomen in Lopend Vuur. Eén ding is zeker: er wordt door veel partijen hard gewerkt aan een betere bewandelbaarheid van dit landje apart, zoals de Zeeuws-Vlamingen hun streek zelf vinden. Als alle plannen zijn gerealiseerd, meerdere TeVoeters waaronder Chris Louwerse zetten zich daar voor in, is het voor alle TeVoeters en andere wandelaars zeker de moeite waard de lange reis naar 'de overkant' (van de Westerschelde), naar Zeeuwsch-Vlaanderen dus, te maken. ■

Harry Benschop

De ervaring van Peter Vermue, akkerbouwer in Wolphaartsdijk Een wandelpad over je land, en dan?

Tussen knooppunt 9 en 25 van het Kiekendiefpad bij Goes ligt een stukje onverhard wandelpad. Het ligt op het land van Peter Vermue.

Vermue is akkerbouwer. Zijn boerderij ligt op een prachtig punt in de polder bij Wolphaartsdijk. Achter het bedrijf ligt het Visgat, een weeltje waar het wandelpad langsloopt. Vermue heeft nu enkele jaren ervaring met wandelaars over zijn land. Zijn reden om mee te werken aan de totstandkoming van het wandelnetwerk: "Ik vind het leuk dat mensen van het landschap en de rust kunnen genieten." Die rust is heilig voor hem. Tot nu toe is Vermue positief over het openstellen van zijn land. Hij heeft soms interessante discussies met de wandelaars over het reilen en zeilen van zijn bedrijf.

Duidelijkheid

Van groot belang vindt hij het onderhoud van het pad. Vermue doet het zelf. "Als je het goed doet, geef je wandelaars duidelijkheid waar gelopen kan worden. Ook het goed zichtbaar houden van trapjes en overstapjes helpt daar aan mee. Het voorkomt dat een wandelaar een weg kiest die jij als landeigenaar niet wil." De bordjes met de regels waardeert hij zeer. "Je kunt er mensen die zich er niet aan houden, naar verwijzen." Positief is ook dat het wandelnetwerk wordt gecontroleerd zodat bordjes die kapot gaan of verdwijnen snel weer worden hersteld.

Mountainbikers gebruikten zijn pad wel eens. Vermue zoekt dan contact met hun club en maakt duidelijk dat hij dat niet wil. "Dat geeft teveel verstoring." Vermue kan zich ook wel inleven in landeigenaren die niet mee willen doen aan een wandelnetwerk. Het moet je liggen om op een open manier met je bedrijf en de landbouw om te gaan, anders voel je het als verstoring van de bedrijfsvoering en bijvoorbeeld de jacht. De landbouw heeft de laatste jaren zoveel regels over zich heen gekregen dat het dikwijls als de zoveelste bemoeienis wordt gevoeld, ook al gaat het om een wandelpad.

Overgenomen uit 'Even bijpraten', nieuwsbrief Landschapsbeheer Zeeland over het Wandelnetwerk Zeeland, april 2010

Bij Ritthem

Het jongste ommetje van Zeeland

Louwerse's Wegeling is een van de fraaiste paden op Walcheren

Op 1 juli 2010 geopend. Het ommetje Ritthem. De dorpsraad Ritthem heeft er hard aan gewerkt.

Bij de meeste Zeeuwse ommetjes in Zeeland is de Stichting Landschapsbeheer Zeeland (SLZ) betrokken. Karin Mol van Landschapsbeheer: "Ze gaan veelal deel uitmaken van de regionale wandelnetwerken. Voor de routing en de markering is afstemming en uniformiteit van belang." De dorpsraad Ritthem, een dorpje langs de Westerschelde tussen Vlissingen Souburg en het Sloegebied, heeft zich sterk gemaakt voor het dorpsommetje. Het heeft enkele nieuwe paden opgeleverd over boerenland. "Met de mensen van SLZ

hebben we de mogelijkheden bekeken. Wij hebben de contacten gelegd, zij hebben de contracten verzorgd", zegt Leo de Visser van de Dorpsraad. Een van die paden loopt over het terrein van minicamping Karne-melksehoek. Gasten kunnen nu makkelijker naar het natuurgebied Rammekenshoek. En dorpingen kunnen een leuk rondje door de polder naar de Westerschelde maken.

Heel bijzonder is het in ere herstelde stukje van een oud pad: het 'meulpad'. Rond 1830 stond hier een molen. Het is één van de weinige overgebleven historische paadjes.

Ommetjes zijn voor 'lokaal gebruik'. Het ommetje Ritthem vormt daar geen uitzondering op. Het aardige van ommetjes is dat ze veelal worden gemaakt door mensen uit de streek. Zij kennen het gebied, zij kennen de mensen. Dat levert vaak onverwachte kansen op mooie routes op. Waar in een regionaal wandelnetwerk dan weer gebruik van gemaakt kan worden, bijvoorbeeld voor paden 'het dorp uit'. Ook voor TeVoet is samenwerking met lokale clubs van (steeds meer) belang. Het geeft in elk geval draagvlak voor ons streven naar aantrekkelijke wandelmogelijkheden.

Fort Rammekens

Het ommetje Ritthem vormt de opmaat voor een wat langer verblijf in het gebied. Je kunt het moeiteloos verlengen naar het natuurgebied Rammekenshoek en Fort Rammekens. De kreek in Rammekenshoek is in 1944 ontstaan bij de bombardementen op de zeedijken van Walcheren. Het

Hier stond tot de Tweede Wereldoorlog op de zeedijk herberg 'De Schoone Waardin'

natuurgebied is vrij toegankelijk; er is een wandelroute (met blauwe paaltjes) uitgezet door Staatsbosbeheer. Buitendijks ligt een van de weinige stukjes overgebleven schor.

Fort Rammekens is het oudste nog bestaande zeefort van West-Europa. Het is van april tot en met oktober te bezichtigen. Het is gebouwd in de jaren 1547-1557 om de toegang tot de in de 16e eeuw belangrijke havens van Middelburg en Antwerpen te beschermen. Het fort werd voorzien van in die tijd zeer moderne bastions waarvoor zelfs een ingenieur uit Italië is gehaald.

Voor een deel loopt het ommetje Ritthem parallel aan de wandelroute 'De Reede van Middelburg'. Langs Fort Rammekens kun je deze lange afstandsroute volgen naar station Arnemuiden, onder andere over de onverharde Trekdiijk. Deze dijk was onderdeel van de oostelijke grens van Walcheren. De naam verwijst naar de tijd van voor de stoomschepen: grote schepen konden hier niet zeilen en werden dus getrokken.

Zo is het ommetje Ritthem toch nog goed voor een interessant dagje wandelen. ■

De Kerk van Ritthem

OM TE LOPEN

Ritthem is bereikbaar vanaf station Vlissingen Souburg met bus 61, uurdienst. In het weekend belbus, zie www.connexion.nl. Je kunt ook vanaf station Vlissingen via 'De Reede van Middelburg' naar Ritthem wandelen.

Bij Nieuwe Niedorp: Voetbrug in 'Rondje De Rijd' geopend

Achter en naast Martien bestuursleden van de stichting Landelijk Schoon

TeVoet-lid Martien Veth heeft jaren geijverd voor een brug langs het Kanaal van

Alkmaar naar Kolhorn om het ommetje 'Rondje De Rijd' sluitend te krijgen.

Op 22 augustus 2010 is de (naar hem genoemde) brug officieel geopend door gedeputeerde Jaap Bond. Achter en naast Martien bestuursleden van de stichting Landelijk Schoon, die zich evenals TeVoet inzetten voor de openbaarheid van het kerkepad Aartswoud en het pad op de Schagerwaardkade. ■

Foto's:
Netty Zander/Westfries Genootschap

Rondje De Rijd wordt ingelopen met gedeputeerde Jaap Bond

Nieuwe voetbruggen

In 2011 worden in twee voetbruggen over het Uitwateringskanaal naar de Wielingen in vervanging. De bruggetjes waren duidelijk aan vervanging toe. Ze liggen midden in het boerenland, tussen Sluis en Oostburg.

Een voetbrug geeft van de ten noorden van het kanaal gelegen grindweg tussen Sluissche Veer en 't Planken 'uus verbinding met Sluis en de Aardenburgse Havenpolder en de daarin gelegen wandelpaden. De andere ligt ten oosten van 't Planken 'uus op een plaats waar zowel aan de noord- als zuidzijde van het Uitwateringskanaal langs het water gelegen paden doodlopen.

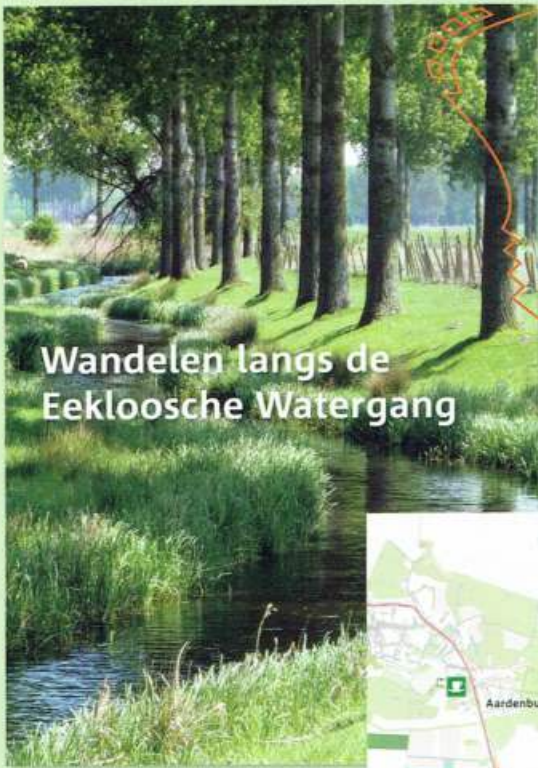

De beide bruggen vormen schakels in toekomstige wandelverbindingen in West-Zeeuwsch-Vlaanderen, van Sluis naar het gebied van Passageule en Oostburg. Ze liggen ook 'in de route' van de Staats-Spaanse Linies. Reden voor de gebiedscommissie om de vervanging van de bruggen, vooruitlopend op het tot stand komen van het wandelrouten netwerk, op het investeringsprogramma te zetten. Het waterschap draagt de helft bij. ■

ErUitGelicht

Onder andere op initiatief van TeVoet kan er gewandeld worden langs de Eekloosche Watergang tussen Aardenburg tot de landsgrens bij Sint Laureins. TeVoet heeft ook de route-informatie en de tekst voor de routefolder aangeleverd.

Wandelen langs de Eekloosche Watergang

Het project Eekloosche Watergang is tot stand gekomen met medewerking van:

Provincie Zeeland

Waterschap
Zeeuws-Vlaanderen

staatsbosbeheer

dienst landelijk gebied
voor ontwikkeling en beheer

Wandelen langs de Eekloosche Watergang

De Eekloosche Watergang ligt in een lager gelegen gebied tussen twee zandruggen. Die lopen van Aardenburg naar St. Kruls en van Eede naar St. Laureins. Zo'n duizend jaar terug was het een uitgestrekt veengebied. Rond 1200 begon men met de ontginning. Een veenstroompje werd gekanaliseerd en in gebruik genomen als turfvaart. De uitgegraven grond werd aan weerszijden tot kades opgeworpen. De turfsteekers werden gehuisvest op de noordelijke zandrug. Zo is het dorp St. Kruls ontstaan.

Rond 1300 was al het veen vergraven. De vraag naar turf was nog niet voorbij. Die werd van verder, uit de omgeving van Eeklo gehaald. Om de turf naar Aardenburg, toen een belangrijke haven- en handelsplaats, te kunnen afvoeren is in 1353 een verbinding gemaakt tussen Eeklo, St. Laureins en Aardenburg. Die kreeg de naam Eekloosche Watergang.

In 1621, tijdens de tachtjarige oorlog, is de noordelijke zandrug bij St. Kruls doorgestoken. Het getij is hierdoor tijdelijk teruggekeerd. Tot 1650, toen is het gebied herdijkt. Het getij is waarschijnlijk wel de reden van de huidige kronkels in de watergang.

In 2009 is een herstelproject uitgevoerd om de afvoer te verbeteren. Het bijzondere karakter van de slingerende turfvaart met zijn lage dijkes en beplanting is in tact gelaten. Tegelijkertijd is een struipad aangelegd, waardoor het nu mogelijk is langs de Eekloosche Watergang te lopen van Aardenburg naar het Leopoldkanaal bij St. Laureins.

Een stukje van de watergang was in de loop der jaren verand. Dat is weer waterberend gemaakt. Ook is op een lage plek langs een kreekdriper een broekbosje – vroeger was het gebied rijk aan moerasbossen – aangelegd, waar extra water kan worden geboren.

De stuurroute langs de Eekloosche watergang is 6 kilometer lang. Op het kaartje is aangegeven aan welke kant u kunt lopen. Langs de route staan op enkele plaatsen picknickbanken. Horeca vindt u in St. Laureins en St. Kruls. Aanlooproutes zijn op de kaart aangegeven.

Wie liever niet heen en terug langs de watergang wil lopen, kan vanuit St. Kruls met de bus terug naar Aardenburg (lijn 4 vordienst, op zondag elke 2 uur).

